Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

Сердало

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ✶ ЕРА, 29 МАРТ, 1990 ШУ. ✶ № 37 (7851). ✶ Мах 3 кеп.

Космически вахте

ПОЛЕТА УПРАВЛЕНИ ЯРА ЦЕНТР, 28 март. (ТАСС). «Мир» яхача комплекса борта тIа ялх кIира болх баьб Соловьев Анатолей Баландин Александрей.

Тахан экипажа технически, геофизически, медико - биологически эксперименташ чакхйоахаргъя.

Медицински тохкамаш дара программага хьежжа шин космонавта могашалга хьожаргба, из дергда «Аргумент» яхача ультразвуковой аппаратура новкъосталца, цо белгалдоахаргда чурча органий функциональни хьал хьахьокхаш дола хьокхамаш.

Орбитальни комплекса динамически характеристикашка хьажар духьа «Резонанс» яха эксперимент чакхъяккха лаьрхIад.

«Прогресс М-3» яхача автоматически мовхьаш кхухьача кемаца болх бара графикагIа цо хьадена доагор станце вIашагIтехача двигательни установка бакашка дIачудеттад.

Космонавташ пилотируеми комплекс кхы тIа оборудованеца аппаратураца Iалашъеш ба.

Яхьа дневник

ЛаьрхIар кхоачашду

Доккхийи бехктокхамеи декхараш хьалхашка латт «Грознефтемаш» яхача завода машинашъерашта. Вай республикерча а иштта мехкарча дуккхача регионашкарча а бурувдеттарашта мел эша оборудовани госзаказех лоаттае декхарийла ба уж. Цудухьа шоай потребителий хьашташ дизза кхоачащдара доккхий декхараш тIа а нийца, хьинар кхо ца деш къахьег цар пятилетка тIеххьарча шера. Долче, шоаш денна дош дизза кхоачашдеш хьабоагIа уж карара шу доладелча денз. Духхьал хьалхарча шин бетта заданел тIех завода коллективо арахийцай пхи эзар сома маьха товарни продукци. ХIаьта планагIа лаьрхIачул совгIа арахийцад кхойтта эзар сом мах бола халкъа эша товараш.

ГIадвуташ да предприяте машинашъерий кхы мел дола технико-экономически хьокхамаш а. Шоай потребителашта продукци лоаттаяра дола договорни декхараш дизза кхоачашдаьд цар. Къахьегама овсарле лакхъяра паччахьалкхен план 13.3 процент тIехкхоачаш а яь, соахка укх хана хинначул 10,9 процент лакхъяьй из. Духхьал из лакхъяра чотагIа хьаьйй заданел совгIа ара мел хийца тайп - тайпара продукци. Арахецачар продукцега дIабода мах лохбарах, бийдал, металл, электроэнерги, кхыйола материалаш кхоярах итташ эзараш сомаш пайда баьб цар укх шера паччахьалкхенна.

Деша дай бац

Вай республикерча гIишлон организацешта а бахача наха а чIоагIа аьттув болаш йола ха хьатIаэттай тайптайпара гIирсаш, шоай доалахьара цIеноош хьалдара. ДукхагIча даькъе цар болх боаггIача боарамагIа дIабахар тийша да «Чеченингушстройматериалы» яхача производственни объединене арахеца етта кирпишк парна маэшша хиларах. Шоай потребителий хьашташ дизза кхоачашдара доккхий декхараш тIанийцадар объединене къахьегамхоша. Чакхйоалаш латт карарча шера хьалхара квартал. Долче, мишта кхоачашду-теш цар шоаш тIанийца декхараш? Цар хIанзалца хьа баьча балхага диллача, шоаш тIанийццача бесса каьхата тIа дисад уж. Кирпишк арахецара паччахьалкхен план 95.5 процент мара кхоачаш ца еш хьайоагIа объединене коллектив. ХIанзлехьа цо ара ца хецаш йисай пхьа миллион кирпишк. Шийи потребителашта поставкаш яра долча договорни декхарех а 95 процент мага лоархIаеш яц из. Духхьал хьалхарча шин бетта шийи смежникашка цо дIа ца кхоачийташ йисай бIаьш эзараш сомий маьха тайп-тайпара продукци.

Объединене болхлой иштта лоархIабац паччахьалкхенна пайда бара заданех а. Къаьстта эсала болх а беш, пятилетка тIеххьарча шера паччахьалкхен декхараш тIадусаш хьайоагIарех я «Терко» яха кооператив.

Перестройке хьалхалаттараш

БРИГАДА КУЛГАЛХО

Укх тIеххьарча шерашка тIехьаюсилга фуд ца ховш, паччахьалкхен план меттел тIанийца декхараш а даим тIехкхоачашдеш хьабоагIарех ба Назрановски автотранспортни предприяте водителаш. Дерригача технико - экономически хьокхамий шин бетта задани дикка тIехкхоачашйир цар. ТIа-тIа шоай производственни хьокхамаш дикагIа хулийташ къахьег цар укх бетта а. Цун керттердар да предприятерча болхлоша хьинар кхо ца деш къахьегар, АТП кулгалхоша, общественни организацеша цар къахьегам кхетамца вIаштIехьбаккхар.

КIезига бац укхаза башха - дика производственни толамаш а доахаш, шоай новкъосташта даим хьокхам телаш бола водителаш. Царех цаI ва Мошхоев ИбрахIима Йоакъап. Ше цу предприяте болх беш волча шерашка хадданза яхье хьалха латташ хьавоагIарех ва из. Цхьаккха бутт дIабахийтац цо шийи задани 120 процентал чухьнахьа кхоачашъяь. Цунах тамаш елга а дац. Нагахьа ди дагIац из тIавола такси маршрутагIа ара ца йоалаш. Долче, лакха я цун автотранспортах пайда ийбара коэффициент. Нахаца товш, Iимерза саг хиларал совгIа, хIаранегара доаггIаш дар хьадехаш, принципиальни, инициатива йола башха - дика организатор хиларах тарра таксистий шоллагIча бригадана кулгалде оттавир Йоакъап. Шийх бенна тешам цо боабаьбац. Автотранспортни предприятерча бригадашта юкъе дикагIа лоархIачарех цаI я цун коллектив. ХIанзлехьа укх шера хьалхарча квартала задани дукха хIама ца эшшаш кхоачашъяьй цо.

Ткъаь шера Назрановски АТП къа а хьегаш, йоккха опыт Iоаяьй цо шийи балха тIа. Из дог раьза долаш, камаьрша дIа а йовзийташ, гIо даь бола водителаш кIезига бац укхаза. Цудухьа АТП кагирхой хьехамчех дикагIа лоархIачарех цаI ва из.

Хьаьнала къахьегаш, цо даьха производственни хьокхамаш белгала а доахаш, дукха сийлен грамоташ, ахчан премеш, маьхера совгIаташ тийннад цунна. Укхал хьалхарча кхаь пятилеткагIа вIаштта «пятилетка ударник» яха сийлен цIи еннай цунна. ХIаьта, иштта цун наькха тIа лепаш я «Социалистически яхье котваьннар» яха массехк сийлен Знак. Лоацца аьлча, перестройка визза вола бIухо ва Мошхоев Йоакъап.

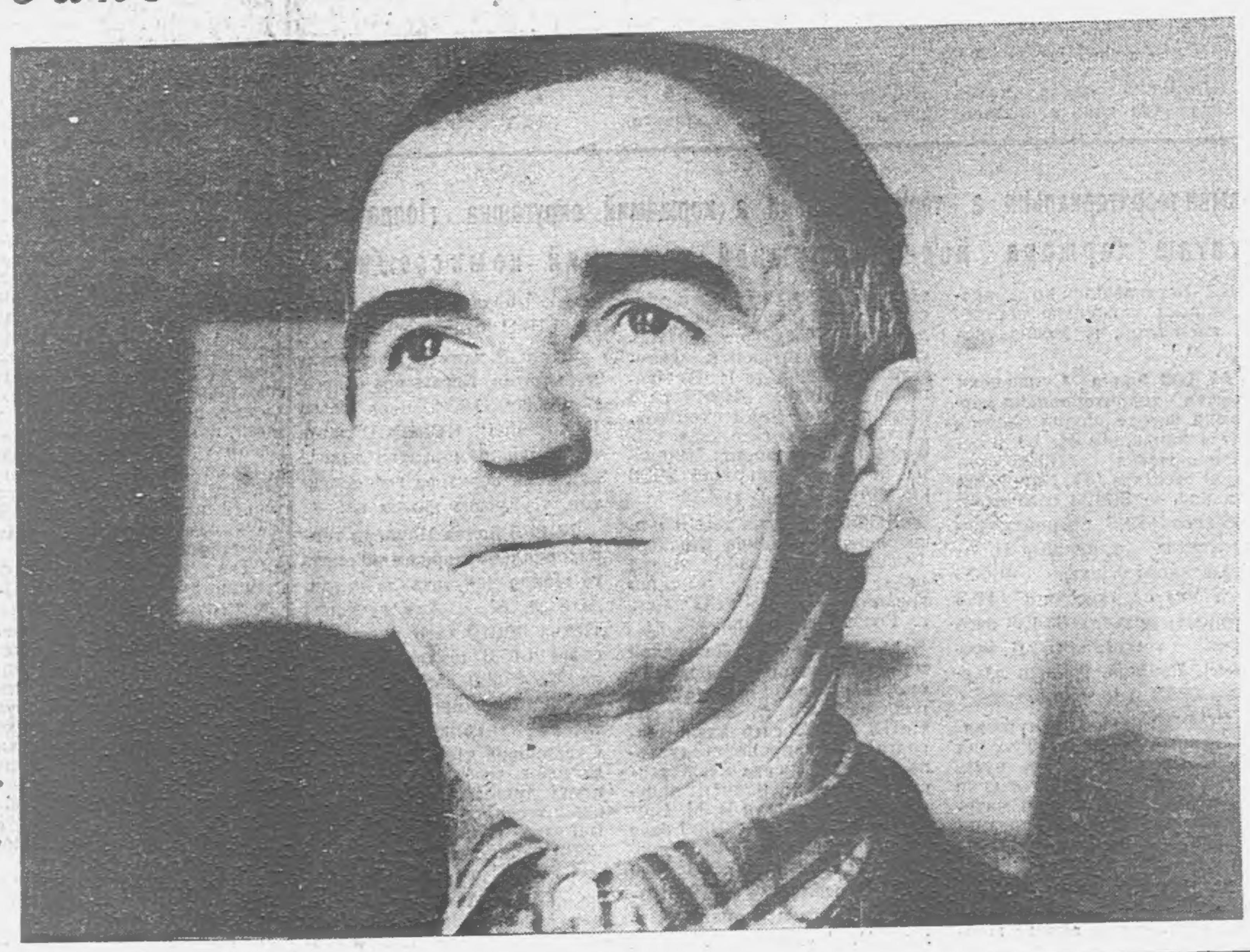

СУРТА ТIА: таксист Я. Мошхоев.

И. ПЛИЕВА сурт

КПСС ОБКОМЕ

Укх шера 27 марте КПСС обкома бюро заседани хилар, цига дийцар кадрови дешаш.

Пенсе вахарца дувзаденна «Грозненский рабочий» яхача республикански газета редактора декхарех мукъавалийтар Д. К. Безуглый. Газета редакторалла чIоагIваьв хьалха КПСС обкома идеологически отдела консультант хинна А. И. Смоленцев. Газета редактора заместителалла чIоагIваьв хьалха редакце отдела заведующи хинна М. К. Мурадов.

Кхыча балха тIа вахийтарца дувзаденна «Ленинан некъ» яхача республикански газета редактора декхарех мукъавалийтав Ю. А. Айдаев. Газета редакторалла чIоагIваьв хьалха «СтелаIад» («СелаIад») яхача журнала воккхагIвола редактор хинна Л. Ш. Абдулаев.

Кхашка—бIаьсти

Мах хьувкъамо бергба

Репортаж

Грознера Орджоникидзе бодача къаьнача новкъа долхаш, СаьмуIашка тIакхачалехьа аьтта оагIорахьа цIаьхха бIаргаяйра тхона кхашка йоахка агрегаташ.

Кха йисте массехк саг латт. Царна тIадолх тхо. Укхаза ба Ачхой-Мартановски района «Самашкинский» совхоза директор Байдуев Иса, профкома председатель Сулаев Мухьмад, арендагIа кхаш леладеча бригада кулгалхо Бажиев Найну. Ираз долаш болх а бийца:

— МалагIа культура я оаша укхаза дIаювр? — хьаттача Бажиева аьлар:

— ХIанз шекара свеклаш. Цар тха бригаде укх шера ши бIаь гектар дIалоацаргья.

— Хьалхе деций уж дIае. Вай республике апрель бутт юкъекхоачача хана мара дIаювш ма хилац из культура, аьлча:

— Шийи гIулакх дика ховш ва Найну, — жоп делар совхоза директора. — Соахка укхо шийи новкъосташца хIара гектара тIара 507 центнер чуийцар шекара свеклаш, план 240 центнер йолаш. Цу гIулакхо вIаштIехьдалийтар, тха совхоза задани 7 эзар тонн йолаш паччахьалкхенна 12096 тонн дIа а луш, из культура кхеяра карарча пятилетка план диъ шера кхоачашъе.

— Агрономашца техкад оаха укх чхай тIара лаьтта, — дувц дIахо Найнус. — ВорхI градусага дIакхоачаш дIоахденнад лаьтта. Вешта, из культура кхеяра агротехнико дIадехачох 5—6 градусага дIакхоачаш дIоахделча кхсачам ба шекара свеклаш дIаера.

Уж дIадахача шера хинначул дикагIа хьувкъаяра, соахка денз лаьтта кийчдеш къахьийгад бригада механизатораша. Масала, укхаза хинна гурахьа дIадийна кIа чуэццаше, 27—30 сантиметр кIоарга зяба аьхар, тIаккха хIара гектара тIа 20 тонн кхоачийташ органически удобренеш тайсар, макхаш даьха лаьтта Iайна тIоадал дIакъайлар, культиваци еш хIара гектара тIа 10—12 килограмм кхоачийташ хлористи кали яха минеральни удобренеш тайсар, хIаьта хIанз фу дIадувише иззал кхоачийташ суперфосфат тосс.

Индустриальни технологех шекара свеклаш дIаювш ялх агрегат я. Эггара хьалха йода суперфосфат тоссаш йола Менгиева Амас лелаер. Цунна тIехьа дискови макхаш тIехьадийза Джабаров Алмана, Ясаков Юнуса трактораш йолх. ТIаккха аргIа кха дIадувш боахкача Лагиев Зиявдега, Дадаев Рамзанага, Межиев Русланага кхоач. Дом экккхийта лел агрегаташ.

— Ма сиха хехк механизатораша шоай трактораш, — тхоах цхьание аьлча, Бажиева укх тайпара жоп делар:

— Кхерам бац. Дика опыт йолаш ва царех хIараввар. Из цаI да. ШоллагIа дар — цар дика кхетаду тIеххьара шоаш эцаргдола ахча хIанз шоашта карагIдаьнначох, кхебаьча хьувкъамах тийша хургдолга. Цудухьа хIаране ше лоаттабу тIахьожам. Цул совгIа, царца ва укх шера шекара свеклаш кхееш хургйолча звенона керте латташ вола Лагиев Зиявди а. Кхычун хьакъ даа уйла яр ловш вац тха бригаде. Бе-башха доацаш болх беш вар цу сахьате дIавоаккх оаха тхоай коллективера. Иштта волчун когаметта бригаде болх бе безам бараш дукха ба.

— Тамаш а яц, — тIатох Найнус аьнначоа Сулаев Мухьмада. — Хьажал шоаш. Соахка авансах тийннар а тIаккха тIеххьара хьувкъам чуийцача цунах деннар а вIашагIа а теха дийкъача, бригадерча хIаранена бетта кхаьча алапи 800 сом гаргга хилар. Цул совгIа, хIаранена мах боацаш шишша тонн ялат а кхаьчар.

ЦIаьхха сигнал а теха сецар Менгиева Амас лелаю агрегат.

— Минеральни удобренеш кхоачагнннай цун. Цхьа кIеззига сабарделаш. Цунна гIулакх а даь хьавоагIа со, — тхога а аьнна, удобренешца хьалйиза лафет тIехьатессса кхай йисте лаьттача трактора тIа а хайна сиха дIавахар Найну. Менгиевайца цхьана цун агрегата бункераш удобренеца хьалйизара пхи минот мара ха ца йоаеш юха а вера.

— Шекара свеклаел совгIа малагIа культураш кхеергйолаш да шо? Миштад укх шера хьалхашка латта декхараш? — оаха хьаттача Найнус аьлар:

— ХIанзле доакъара оаха дIайийнай кенаца цхьана 50 гектара тIа горох, 140 гектара тIа люцерна, 50 гектара тIа ялата горох. Цул совгIа, кхеергйолаш я бIаь гектара тIа силосан ши бIаь гектара тIа ялатаи лаьрхIа хьажкIаш. Из доацаш пхи бIаь гектар гаргга ка бола ялат а да тха. ХIаьта лаьрхIа да хIара гектара тIара 350 центнерал кIезигагIа йоацаш шекара свеклаш, 30 центнер фуалъяьха хьажкIаш, 21 центнер ка бола ялат чуэца, хIара хьайбана лаьрхIа 25 центнер доакъара единица кийчъе.

М. ХАМАТХАНОВ.

Сухалбе

БIаьстанга лаьрххIа кийчбелар Урус-Мартана района ахархой дIадахача Iай. Опыт йолча механизатораша дика кхетаду «БIаьстан дено шера кхоаб» яхача кица маIан.

Района боахамашка бIаьсти дIа мишта йолаьй? БIаьстанара хроника кийчъяьй тха корреспондента А. Садулаева.

«Гехинский» совхоз. Нагахьа санна — трактор, сеялка, кхыяр болх беча хана еха цхьа моттиг отте, тIаккха из Iаткъаргда хьахургболча хьувкъама. Из дика ховш ба «Гехинский» совхоза ахархой. Цудухьа кхай тIа араяргйола цхьаккха машин еха хьовзам бергбоацаш тоае гIийртар мастерскера болхлой а механизатораш а.

...Малх хьалбоалаш латтар. Кха лаьттан галаш йохаяь цамца даькха дар. Шаьра дар ГихтIара ВаларгитIа бодача наькъаца уллача кхай тIара горохи кени вIашагIъэбаь дIабе кийчбаь лаьтта. ДIадувш дола ги тIаэца кийча дар из.

— Моша доакъар хьалкхедара бIаь гектарал совгIа долча лаьтта ги дIадийнад оаха, — аьлар доакъар кийчдара волча директора заместителa Мурдалов Сулимана. — ХIаьта доакъара культураш дIае еза 300 гектара тIа.

Доакъара культураш кхееш хургья цхьоалагIеи кхоалагIеи бригадаш, Беноев Мохьмади Хасуев Якъуби керте а волаш. Цу шинна бригадо хьинаре а дог цIена а болх бу.

Из цо дувцача хана хьатIакхаьчар ги дIадувш йола ши агрегат. Хьалхар чу тIа Цаав Адам ва, шоллагI чу тIа Устамилов Сулейман ва, йоах Мурдалова.

— ХIаьта фу деш я агрегател гаьнна хьалхаяьнна йода дIара трактор? — хетт аз.

— Ги дIаделе хьалха лаьтта кхы а цамца доаккхаш я из, — йоах Мурдалова.

«СОЛНЕЧНЫЙ СОВХОЗ». 200 гектар хулача кхай тIа моша горох кхеяра культиваци яь баьннаб Тарамов Эмини Яшуркаев Лечеи. Цу кхай тIа яьннай кхаь сеялках латта Батаев Лемий агрегат. Из хьалха латта механизатор ва. Эггара лоацагIча хана ги дIадийна варгва со, аьлар цо тхоцара дIакъасташ.

ХIаьта механизатораш Хаджимурадов Iарби, Бажаев Авалу, Такаев Iарби укх деношка лаьттанцара тIоадал дIакъовлаш ба. 600 гектара тIа из болх чакхбоалаш латт.

Хайша Iеш бац совхоза шоллагIча тракторни бригадера механизатораш а. Ги дIаде кийча ба уж.

Дикача кийчонца

Юкъ-юкъе айденна кхаш далача моттигашка тракторий тата доладеннад районе. Гурахьа дIадийнача ялаташта подкормка еш, хIаьта макхаш доахаш лаьтта кIаьддеш ба механизатораш.

СурхотIара кхаш дукхагIа дараш инкалий дараш санна «букъамаш» хьалдагIаш да. Цудухьа бIаьсти йоаллаше, сиха докъалу уж. Цу района кхыча моттигашка диллача бIаьстан еш йола кийчо цига хьалхагIа е езаш хул тхо. Механизатораша укх шера массарел хьалхагIа дика кийчйир шоай техника.

ХIанз кхашка тайп-тайпара бIаьстан балхаш деш ба механизатораш. Болх беш а балха кийча а я совхозе мел йола ерригa тайп-тайпарча маркех йола 54 трактор, культивтораш, сеялкаш, удобренеш дIа-хьа кхувса машинаш.

Дагайоха, дикача дешаца хьоае лов бIаьстанга кийчо еча хана, хIанз гота балхаш дIадоладеннача хьалхарча деношка хьокхаме къахьегаш хьабоагIача тхоай механизаторий цIераш. Царех ба, Аушев Ювсап, Богатырев Руслан, Нальгиев Башир, Хамхоев Бек-Хан, Хабриев Iалихан, кхыбараш. ХIаьта вай цIи яьккха Хамхоев юкъе а волаш Б. Нальгиева, А. Измайлова, массарел а хьалха шоай трактораш кийчъяьй. ДIаьхача Iай кхай тIа хилар уж лаьтташ хьаьндеш.

БIаьстан балхаш шийи ханнахьа а лакхарча боараме а чакхдоахаргхиларах дог тийша да тхо.

А. ТУТАЕВ,
Наьсарерча «Маяк» яхача совхоза керттера инженер.

Оарц дала!

Ха тулийт

Бокъонца цецдаьхар тхо Сунженски района «Заветы Ильича» яхача колхоза цаI мара йоацача кхаш леладеча бригаде дайнача сурто. ХIанз республикерча боахамашка бIаьстан - кхашкара балхаш кхехкача хана, укхаза сатем латтар. Гулбенна Iийне Iо а хайша, чуийнна дунен къамаьл деш бар механизатораш. БIогора воалавеш дар бригадира декхараш кхоачашдеш волча Парижев Махьмадхана аьннар.

— Тха берригача боахаме ворхI мара трактор яц.

Дагарйир оаха бригаде латта трактораш — уж пхиъ яр Дукха ха ялале гучаяьлар цхьаькха — ше юаргйола ха йиа яьнна МТЗ-80 Лоаллаха йоаллача шурий ферме дIа а яха, халла юхакхаьчаяр из.

— Цу шоана гуча техникаца ги дIаде дезаш да-кх тхо, — аьлар Парижева.. — Даьла тIаволча саго сеялка тIехьатоссаргьяц цунна, хIана аьлча, духхьал шийи дегI дIатокхадарах баркал ала дезача дIакхаьчай из.

Бригада коа дIачувоаллача гIайгIане латт ДТ-75. ДIадахача шера шозза Сунженски РПО хиннай из, колхоза «бохча» 2700 сома гIел а деш. КIезига баьхнабац из тоае гIерташ моттигера механизатораш а. Цхьабакъда, зехьа дайнад цар хьийга къа. Цу тайпарча хьале я укхазара кхыйола трактораш а.

Мадарра аьлча, хаоттам дика бале а, цхьа буртиг ги, цхьа коартола бурилг лаьттах еллаяц укх бIаьсти колхозерча кхаш леладераша. Цул совгIа, цхьадола лаьтташ тахан а тIехь вIалла аханза да.

— Горох, кен дIабе беза ха тIехъяьнналга хов тхона, — йоах М. Парижева. — Коартолаш а хIанзлехьа дIайийна хила езар. Бакъда, тхо из де йиш йолаш дац. Цкъа-дале, техника тиша я, шозлагI-дале, лаьтта кийча дац, кхозлагI-дале, эшаш да ги.

Лаьтта аьхад аьнна далац дош. Цул тIехьагIа из кийчдеш тайп-тайпара агротехнически гIулакхаш чакхдаха деза. Таро йолаш бий укхазара механизатораш из де? ВIашагIдаьха ухка БДТ-3.0 яха дискаш бIаргадайча хайра-тхона цу хьакъехьа а проблемаш дукха йолга. Дискаш меттадоаладара эш подшипникаш, кхыйола оатхалаш. Уж йоацаш я. ДIа мел хьежача харцахьа - бакъахьа Iонхайса укх макхаш, кулг тоха дезаш я сеялкаш. Колхозе шиъ мара комбайн яц, цхьабакъда, сага дагадехадац царна ремонт е. Хеталу, дIаьхача Iай бригаде вIалла нах ца хилча санна.

М. Парижева дувцачох, боахамо соахка цIена ЮМЗ яха трактор ийцай. Заводера хьайоаггIаше а, арендаторга Хутиев Мухьмадага дIаеннаяр из. Саг атта тешаргвоацаш хIама да дIахо хиннар. Ткъаь гектара тIа 80 тонн коартолаш дIайийра Хутиева. ХIаьта гурахьа чуийцараш 60 тонн мара хиланзар. Белгалдаккха деза, дIайийна коартолаш хIара килограммах цхьацца сом а телаш ийца хинналга. Боахама иштталa «пайда» баьча арендаторца даь договор дIадаькхар колхоза правлене. Бакъахьа даь хIама дар из, нагахьа санна ше «буввоалача» хана ЮМЗ юхаяла Хутиев вицвеннавецаре. Тахан Iалаьмате чIоагIа накъаяргъяр из трактор кхаш леладерашта.

Хозахета йоалаяьяц оаха ер факт: колхозе боалла бокха кегар газет дешарашта дикагIа бIаргабайта гIерташ даьд из. БIарг дIа мел лекхача кхоачамбоацараш да укхаза.

Дешаш корадагIац тхона культстане доаллар ше мадарра дIадувца. Гонахьарча картах тIолхаш мара йисаяц. ТIема ханара сурташ дагадохийташ я техникана лаьрхIа хьалъяь кхоале. Шийна дага а доацаш, цунна кIал нийсвенна саг унзара варгва. Механизаторий къахьегама хьалех вIалла дувца а дезац. Тоаянза я столови, цу чу эшаш я холодильник, газови плита, пхьегIаш, истолаш, гIандаш. Вешта аьлча, яьсса латт из.

— Из мара деций? — Iокад М. Парижев — Йоацаш я хаьхочун будка, ЦIе уголок, цунца цхьана телевизор, газеташ, журналаш, шахматаш, шашкаш. Хьан безам боагIаргба укх тайпарча хьалашка болх бе?

— Укхаза мел дар юхмаччахьа мара хила йиш йолаш-м дац, — йоах хьатIабаьхкача механизатораша.— Хьажал, сохка цIена электросварка ийцаяр колхозо. Боккха мах болаш мотор ба цу тIа латтар. Цхьабакъда, трамблер ца хиларах болх ца беш латт из. Кхыметтел сварщика эшаш йола маска а яц.

Iалаьмате лоархIаме да дIаде деза ги технологе дIадеххача тайпара леладар. Из дара дика склад яц колхозе. Йолаш яр ладар чуухаш а тишъенна а я.

— Цу чу леладу оаха тайп - тайпарча культурай ги, дIае кийчъяь коартолаш, — йоах М. Парижева. МалагIа хьувкъам лургба цар? Ги ше во а хилча, из леладара технологи телха а йиича, гуйре беркате хиларга сатувса йиш йий?

Ца дийцача даргдоацаш, зулам ца аьлча, кхы якхха цIи йоацаш цхьа хIама да укхазарча практикаца дIачIоагIденна. Из фуд аьлча, из да сводка хьабеча балхал хьалха лелаш хилар. Шоаш тIехьабисар къайладахьа гIерташ, ца даьр даьд яхаш сводкаш Iочутел колхоза кулгалхоша районе. ТIаккха оапаш гучабалар кхераш, цIи яьлча санна сиха, харцахьа - бакъахьа балхаш де болалу. Цудухьа во оах лаьтта, мела чакхдоах агротехнически гIуланхаш ледара дIадув ги. Цунга хьежжа хул чуэцаш бола хьувкъам а.

— Цу тайпара корта боацаш хIама дар бахьан долаш соахка 285 гектара тIа дIабийна мукхи кIаи дайра, — аьлар М. Парижева. — Цу моттиге сихденна хьажкIаш дIае езаш хилар тхо. Цхьабакъда, сов тIехьяьха дIаера бахьан долаш кхачанзар уж, силоса хьакха езаш хилар, колхоза доккха зе а деш.

Ийрча хьал да бригаде эттар. Из дIадаккхара тохабала беза колхоза а района а кулгалхой.

М. КАРТОЕВ.

ЛЕНИНГРАД. Парте XXVIII съезда йолча КПСС ЦК Платформа проект ювца йолаьлб «Ленинградский завод турбинных лопаток» яхача производственни объединене коммунисташа вІашагІеллача «Позиция» яхача политклуба членаша шоай аргІанарча заседане. Цу партийни документага ший тайпара хьожаш я клуб: цун керттера положенеш цу могаю, цхьабакъда царех цхьаерш, КПСС членашта хетачох, тоае а хоадам боллаш хилийта езаш а я, е кердача редакцегІа дІаязъе езаш я. Цудухьа дискуссе ях ерригa выступленеш, предложенеш клуба балха группа вІашагІтохаш а дІахо йоІла хана предприяте къахьегама коллективашка хургйолча беседашкех къувзамашкех ювцаргйолаш а я.

«Позиция» болх беш йола цхьа шу кхоачаш дац. Клуба ядро хьахлар СССР халкъа депутаташ харжара йола хоржамашта хьалхара кампани чаккхьйнначул тІехьагІа. НаІараш массанена йийлла я цига: балха дай, ха, дин-повестка объединене кІеранена хоь. «Позицие» массаэра членаш хинна дІаэттаб болхлойн мастераш, инженераш, административни, партийни, профсоюзни, комсомольски болхлой, коммунисташ, парте боацараш. Цун заседанешка чІоаггІа безам болаш дакъа лоацаш ба Невски застава кхьча предприятешкара векалаш а.

«Позиция» яхача клуба дискуссешка хьалха йийцай СССР халкъа депутатий Съезда балха итогаш, Ленинградски халкъа фронта, къахьегамхой объединенни фронта болхи позици, вай мехка законий проекташ, кхыдола дукха актуальни дешаш. Клуба членаш — шоай предприяте коллективашца хулача вІашагІкхетарашка дакъа лоаца.

СУРТА ТІА: «Позиция» яхача политклуба аргІанар заседане ювц парте XXVIII съезда йолча КПСС ЦК платформа проект.

С. СМОЛЬСКИ сурт. (ТАСС фотохроника).

Нохч ГІалгІайченгара къаман-территориальни а территориальни а хоржамий округашка гІолла РСФСР халкъа депутаташ харжара йолча окружной хоржамий комиссешка

1990 шера 18 марта къаман - территориальни а территориальни а хоржамий округашка гІолла шсзлагІа кхаж тессара хьонхамех долча участкови хоржамий комиссей протоколашка хьежа а хьежа окружной хоржамий комиссеша хоам бу:

№ 137 йолча Грозненски къаман - территориальни хоржамий округе гІолла депутаталла кандидата П. Н. Громовна тІехьа 44398 саго кхаж тессалга (37,7 процент) духьала — 71197 саго кхаж тессалга (60,5 процент); депутаталла кандидата Р. И. Хасбулатовна тІехьа 61938 саго кхаж тессалга (52,6 процент) духьала — 53657 саго кхаж тессалга (45,6 процент). Пайдана йоацаш лаьрхІай 2164 бюллетень.

РСФСР халкъа депутаталла хержав **Хасбулатов** Руслан Имранович, 1942 шера ваьв, КПСС член, Плеханова цІерагІча халкъа боахама института дунен халкъашта юкъерча экономически гІулакхий кафедра заведующи, г. Москве вахаш ва.

№ 138 йолча Гудермесски къаман - территориальни хоржамий округе гІолла депутаталла кандидата А. А. Аслахановна тІехьа 67597 саго кхаж тессалга (50,1 процент), духьала — 63362 саго кхаж тессалга (47,0 процент); депутаталла кандидата Р. А. Бисултановна тІехьа 49626 саго кхаж тессалга (36,8 процент) духьала — 81333 саго кхаж тессалга (60,3 процент). Пайдана йоацаш лаьрхІай 3852 бюллетень.

РСФСР халкъа депутаталла хержав **Аслаханов** Асламбек Ахмедович, 1942 шера ваьв, КПСС член, СССР МВД организационно - инспекторски управлене керттера инспектор, г. Москве вахаш ва.

№ 139 йолча Сунженски къаман - территориальни хоржамий округе гІолла депутаталла кандидата И. Ю. Костоевна тІехьа 53906 саго кхаж тессалга (47,3 процент) духьала — 56403 саго кхаж тессалга (49,5 процент); депутаталла кандидата Н. А. Сташенкова тІехьа 46906 саго кхаж тессалга (41,2 процент) духьала 63403 саго кхаж тессалга (55,6 процент). Пайдана йоацаш лаьрхІай 3618 бюллетень.

РСФСР халкъа депутаталла хержав **Костоев** Ювсапа ИбрахІим, 1946 шера ваьв, КПСС член, Карабулакски рудай йоацача гІишлон материалий завода ОТК начальник, пос. Карабулаке вахаш ва.

№ 140 йолча Урус-Мартановский къаман - территориальни хоржамий округе гІолла депутаталла кандидата А. Б. Арсановна тІехьа 72054 саго кхаж тессалга (57,6 процент) духьала 50683 саго кхаж тессалга (40,5 процент); депутаталла кандидата Х.-М. М. Бисултановна тІехьа 45097 саго кхаж тессалга (36,1 процент), духьала 77640 саго кхаж тессалга (62,1 процент). Пайдана йоацаш лаьрхІай 2242 бюллетень.

РСФСР халкъа депутаталла хержав **Арсанов** Ахмед Баудинович, 1933 шера ваьв, КПСС член, НГІАССР хьунбоахама министра заместитель, г. Грозне вахаш ва.

№ 881 йолча Ленински территориальни хоржамий округе гІолла депутаталла кандидата Б. А. Григорьевна тІехьа 24339 саго кхаж тессалга (27,3 процент), духьала — 62275 саго кхаж тессалга (69,8 процент); депутаталла кандидата Н. П. Ивановна тІехьа 49966 саго кхаж тесалга (56,0 процент), духьала 36648 саго кхаж тессалга (41,1 процент). Пайдана йоацаш лаьрхІай 2598 бюллетень.

РСФСР халкъа депутаталла хержав **Иванов** Николай Прокофьевич, 1946 шера ваьв, КПСС член, «Старогрознефть» НГДУ начальник, г. Грозне вахаш ва.

№ 882 йолча Заводской территориальни хоржамий округе гІолла депутаталла кандидата И. А. Алироевна тІехьа 31498 саго кхаж тессалга (45,3 процент) духьала — 36150 саго кхаж тессалга (52,0 процент); депутаталла кандидата В. М. Крутовна тІехьа 29960 саго кхаж тессалга (43,1 процент), духхьала 37688 саго кхаж тессалга (54,2 процент). Пайдана йоацаш лаьрхІай 1854 бюллетень.

РСФСР халкъа депутаталла хержав **Алироев** Иса Ибрагимович, 1957 шера ваьв, КПСС член, «Промавтоматика» НИПИ Іилман болхло, г. Грозне вахаш ва.

№ 884 йолча Назрановски территориальни хоржамий округе гІолла депутаталла кандидата Б. Б. Богатыревна тІехьа 42333 саго кхаж тессалга (57,3 процент), духьала — 29568 саго кхаж тессалга (40,0 процент); депутаталла кандидата Х. А. Костоевна тІехьа 21196 саго кхаж тессалга (28,7 процент) духьала 50705 саго кхаж тессалга (68,7 процент). Пайдана йоацаш лаьрхІай 1941 бюллетень.

РСФСР халкъа депутаталла хержав **Богатырев** Берса Бембулат, 1934 шера ваьв, КПСС член, НГІАССР лаьттан фондаш лораяран тахкаран вола керттера госинспектор, г. Грозне вахаш ва.

№ 885 йолча Наурски территориальни хоржамий округе гІолла депутаталла кандидата Р. М. Ахметхановна тІехьа 38010 саго кхаж тессалга (45,3 процент) духьала — 43439 саго кхаж тессалга (51,8 процент); депутаталла кандидата Р. М. Супьяновна тІехьа 32278 саго кхаж тессалга (38,5 процент) духьала 42171 саго кхаж тессалга (50,3 процент). Пайдана йоацаш лаьрхІай 2383 бюллетень.

РСФСР халкъа депутаталла хержав **Ахметханов** Рамзан Мухадиевич, 1953 шера ваьв, парте вац, Шелковски района СЭС керттера лор, ст. Шелковской вахаш ва.

№ 886 йолча Шалински территориальни хоржамий округе гІолла депутаталла кандидата И. А. Албастовна тІехьа 31226 саго кхаж тессалга (35,9 процент), духьала — 52777 саго кхаж тессалга (60,6 процент); депутаталла кандидата С.-Х. М. Нунуевна тІехьа 45054 саго кхаж тессалга (51,8 процент), духьала — 38949 саго кхаж тессалга (44,7 процент). Пайдана йоацаш лаьрхІай 3041 бюллетень.

РСФСР халкъа депутаталла хержав **Нунуев** Сайд-Хамзат Махмудович, 1952 шера ваьв, КПСС член, Ведески райкома шоллагІа секретарь, Ведено вахаш ва.

СССР халкъа депутатий аргІан йоацача кхоалагІча Съезде СССР халкъа депутата

С. Н. Хаджиева даь къамаьл

Хьамсара председатель, хьамсара коллегаш халкъа депутаташ. Оаха кхетаду, Съездашка, СССР Лакхехьарча Совета сессешка автономе хьакъехьа къамаьл массаза деча хана шо кІезиг-дукха цецдувлаш а кхыметтел корзагІдувлаш а хулга. Из оаха кхетаду. Цхьабакъда из хилар, цу даькъе вай хьал дика доацаш а автономей халкъашта шоай бокъонаш кхоачамболлаш лораелга гуш доацаш а хилар да.

Халахете а, из бакъду хаьддача факташа. Цхьа масал доаладергда аз укх, кхоалагІча Съезда практикера. Укхаза къамаьл дир Российски Федераце Лакхехьарча Совета Президиума Председатела новкъоста Воротникова. Нохч - ГІалгІайчене хІанз бархІ дийн бархІ бийсей яьннай 70 эзар саг гІалгІай улицашка гулбенна латта, цар дІадех шоай автономи юхаметтаоттаяр, хІаьта сатувсаш а ба Съездо, эггара кІезигагІа дале а, шоай деша теркам тІабахийтарга. ХІаьта Российски Федераце Президента, сона чІоаггІа хьамсарволчо, ше къамаьл деш, цхьа дош алонзар сел чІоагІа сатувсаш Съездага хьежаш долча халкъах. Бакъдар аьлча, оаха кхетаду, Съезде дувцараш кхыдола дешаш долга. Амма кхетаде доагІа мишта дог долаш селхан сайрийна гІалгІай халкъ телевизора юхера юхадаьлар, шоай лазара хьакъехьа цхьа дош а ца хозаш. Ховш ма дий, цхьайолча хана наха эшар сел дукха доацалга. КІеззига терко йича, цІенен нийсен дош кІоастадергхиларга кІеззига а догдоахилге хилча — кхы дукхагІа хІама дац наха дехар.

Тха республикерча событешца дувзаденна цхьаькка дош оттаде лов сона, юкъарчал доацаш вай Съездаца бувзам болаш дола. Михаил Сергеевич. Іа тамаш яций хІара Съезд массаза хул къамашта юкъе кхохкам отташ аргІанара кхуврч вайга кхоачаш хиларах? Со се дог тийша ва, из ши — шегІа хулаш хІама а доацаш, цхьанне кІоаргга уйла еш деш хІама хиларах. ЦаІ ва мехка сатем боаца хьал оттаде чІоаггІа ловш.

ДІауйла ел оаш, новкъостий депутаташ, тханцига цІаьхха хьал ирдалара бахьан хилар 5 марта «Правда» газето кепатеха статья. Цун маІан дувца валлац со, цхьабакъда тамаш йолаш хІама да Съезд хилалехьа хьалхха из араялар. Цхьа бутт хьалха е тІехьагІа араяла йиш йолаш ма ярий из.

Цунца де лерхІар а гуш да. Долче, хетаргахьа, статья лаьрхІа хиннай гІалгІай халкъ эгІаздахийтара. Ший кавказций сихалца вошал долча хІирий халкъа из духьалдаргда, цул тІехІагІа уж а вужаш а гІо деха болалургба, тІаккха юха а Россе плакаташ арадаргда укх тайпара: «Россия — жандарм яц». Нах боабе тарлу. ТІаккха юха а доллача хІамана бехке яр перестройка хургья.

Из лаьрххІа уйла а яь баьккха гІа ба. Цхьабакъда, подстрекателаш гІалат баьнаб. ГІалгІай халкъо дика кхетаду шоашкара бала хІирий халкъагара боацаш хилар. ВІаши дІа-юха къамаьлаш деш, компромиссни наькъагІа миччa хана цкъа цар шоайла цхьа барт бергхилар, цул хьалха дІанхача эзараш шерашка а санна. Эггара хьалха хІанз вай царна дергдсла гІо, Іалаьмате сиха переговораш дІайслаяра халкъий депутатий Съезда е Лакхехьарча Совета объективни комисси вІашагІъйоллар да. Сай цІерагІа а 300 эзар сагах латтача гІалгІай халкъа цІерагІа а из дир аз дех шугара. Со тешаш ва российски халкъо из предложени хьаллоацарг хиларах.

Цунца цхьана вай Съезда темагІа дувцаш, тха безам бар цхьа хІама белгалданкха, цаІ ва чІоаггІа хьашт долаш демократегахьа, президентски Іаьдала институт юкъейоалаяргахьа, дукхапартийность юкъейоалаяргахьа вай цхьаькха боккхаш бола гІа юхатоха. Оаха, автономе викалаша, из дика кхета а ду, тхо чІоаггІа тІехьа да вай мехка президентски Іаьдала институт юкъейоалаяра.

Бакъдар аьлча из дош дувцача хана, укх зале болча дукхача кхыбарашта санна тхона а кертачу ух чІоаггІа вІашдухьала латтa уйлаш. Цхьан оагІорахьара, президентски Іаьдал юкъедоаладар — демократегахьа, вІалла шеко а йоацаш, хьалхашкахьа боккхаш бола боккха гІа ба из. Из кхетадеш а гуш а да, массанена. Цхьабакъда вокха оагІорахьара, из дий теш хІанз эггара лоархІаме дар? Демократегахьа вай гІа баккхаро тІехьашка теттий-теш вай халкъий лоархІаме проблемаш? Са харжархой — уж грозненски пролетарнат. ХІанз из малагІча хьал тІа я хьежача сона сейна эхь хет вай мохк бахьан долаш. ХІаьта, сона хетачоах, дуккхача халкъа депутаташта а хет шоай округашкара хьал цу тайпара. Из грозненски пролетариат, граждански тІом болча хана 100 дийнахьа Деникина духьала латта, граждански а Сийлахь - боккха Даймехка а тІемий хана мохк доагорца Іалашбаь йола пролетарнат хІанз чІоагІа халача хьала тІа я. Цун бераш шозза дукхагІа дов кхыбарел, хІана аьлча тханцигара экологически хьал геттара во да. Тхо долча дукха ха я талонаш йола. Цу зонашкара нах арабахарга тийса са дайна а дукха ха я. Фуд царга Даьхдукха ха я. Фуд царга Даьхенгара кхаьчар?

Цу тайпарча хьала тІа да шо дерригаш а, кхы дуккха бараш а. Боккъалдар аьлча, хІанз вай президентски хоржамашца хьашт долаш бий нах? Царна из керттера дош да е дац? Бакъдар аьлча, царна из керттера дац.

Амма вай цудухьа да халкъа депутаташ, тІехьатетта йиш йоаца халкъа проблемаш къоастаянза даргдоацаш, хІаьта а демократегахьа цхьаькха гІа баккханза даргдоацаш. Денна тІехьа ди доагІаш хьалхашкахьа даьхкад демократегахьа. Цудухьа оаха хьаллоац керттерча даькъе президентски Іаьдала институт юкъейоалаяра тІадерзадаь СССР Конституцена деш дола деррига тоадараш. Цунца цхьана оаха яздаь дІаденнад 110, 112, 114, 124, 127, 171 статьяшта дола, автономе берригача гражданий, уж моллагІча къамех бале а, бокъонаш теркал а еш оттадаь дола тоадараш. Оаха дех уж тоадараш теркал дар. Шун ха йоаергьяц аз уж Іодешаш, цхьабакъда белгалдоккхаргда, тха викало, Татарерча новкъоста Миннулина оттадаьдар из дош дувцилга, цхьабакъда комиссе из хьаллацанзар. Оаха чІоаггІа дІаях, хІара тоадар, нагахьа санна из дош хІаьта а комиссе юха дувца ца оттадой, голосованегІа чакхдаккха.

Хетаргахьа автономни республикашкара, автономни областашкарен округашкарен реальни хьал комиссе теркалдац. Автономе бокъонашта духьале ещ долча хІара хІамо цига хьержача халкъа депутаташта еза жІов етт. Тхога юха а тел цхьа хаттар: нагахьа санна воай бокъоний хІара чІегилг иштта хала хьаяккха езаш вай дале, фуд вайна духьале ер, вайх дІакъаста йиш йоацаш йолча вай самоопределене бокъонагІа, дунен халкъашта юкъерча договорех вай мехка могаь йолча бокъонагІа Союзни республикана юкъера дІадовла а ССР Союзе советски социалистически цхьатарра бокъо йслча республика ший статус белгалъе а? ВІу чубоалабергба, нах боабе болабергба — иштта боабеш ма хиннабий хьалха. Боабаьб белогвардейцаша, боабаьб Сталина, боабаьб фашисташа, сий доаде а духовно хІалак бе а гІийртав Брежнев. Цунах хІанз цхьаккха кхерадургвац. Духхьал халкъа юкъе вай а сатувсаш да цІенача, нийсача наькъагІа деррига де йиш хиларга. Ховш ма дий, керда ханаш хьатІайоагІалга. Цу сатувсаро юхадетт тхо, кхерамо ца а детташ, сихденна, корзагІдаьнна ца хулаш. Тувла ма лелаш.

Дунен тІа болаш бац моллагІа халкъ, кхыметтел эггара зІамагІа дар а нийсхонга гІерташ-хилар юхатоха могаргдола низ. ВІалла шек а вац со, халкъий лоІама духьала низагІа Сталина качъелла автономи кхы хургйоацаш, хІаьта цхьатарра бокъонаш йсла советски социалистически республикаш хургйсла ди гаьна доацаш хиларах. Из исторически хиланза даргдоацаш хІама да.

ЧІоаггІа безам бар тха тхоай бокъонаш яха гІерташ ахийтанза ца доалаш оаха дІаухийта низаш вай мехка берригача наьха вахар тоадарга дІаахийта. Хьамсара халкъа депутаташ, из тийша да алхха оаш кхыча халкъашта санна цхьатарра бокъонаш тхона ялара оаш объективни решени тІаэцарах. Тхо сатувсаш да шун объективностага, хІаьта духхьал из бахьан долаш шуга тхой заявлени лу оаха.

Автономни республикашкара, автономни обалсташкара, округашкара болча СССР халкъа депутатий заявлени.

Мехка политически система реформа хьалхашкахьа йода демократизаце наькъагІа. Цу оагІорахьа баьккха аргІанара гІа хинна дІаотта тарлу президентски Іаьдала институт юкъейоалаяр, дукхапартийни системага, хетарийн дагалаттарийн плюрализмага довлар. Цхьабакъда демократега дугача цу боламо шоллагІча плане доахаш тІехьашка даьхад автономни республикай, автономни областий, округий, хІаьта иштта вай мехка кагийча халкъий бокъонаш кхоачашъяра дешаш.

Деррига халкъаш цхьатарра бокъонаш йолаш да, шоай политически статус паргІатта белгалъе бокъо йолаш, хІанз долаш долча СССР Конституце тІа чІоагІъяь къамий самоопределене ленински принцип йолаш я, аьнна дІакхайкаьча дунен халкъашта юкъерча дуккхача акташта кІал СССР-о кулгаш язъдаь дале а автономни республикай, автономни областий, округий къамаш цу тайпара бокъонаш йоацаш да. Цунца цхьана эшаю берригача гражданий, моллагІча къамах бале а цу автономешка бахаш барий бокъонаш. Белгалдаьккхача кхоачам ба, СССР халкъа депутатий Съезде къамаьл де а тхоай бокъо практически лаьрхІача низагІа хьаяккха езаш хул тхо, из шоана гуш да.

ХІанз латтача хьало, автономе викалаш бола СССР халкъа депутаташ Іалаьмате халача хьала тІа оттабу шоай харжархошта хьалхашка, 29 миллион болча советски гражданашта хьалхашка. Политически наькъаца шоай законни бокъонашка кхачара болча наьха тешама тароташ тІехь-тІехьагІа эшалуш латт. Тха халкъаш, Ленина партех тийша а тийша, граждански тІем тІа са дехка лорадеш хиннад Советий Іаьдал. Сийлахь - боккхача Даймехка тІем тІа кхыча халкъашта уллув а латташ лораьй вай юкъара Даьхе. Царна дагадаьллар, сатийсар кхоачашде деза ха хьатІакхьачай.

Тхо кхайк СССР халкъа депутатий Съездага, сессега, хІара халкъа депутата гуманизмага, шун дегашка, хьамсара коллегаш, деррига халкъаш цхьатарра бокъонаш йолаш хилийта тхо гІертилга оаш хьаллацар а дех. Из дара, тхо чІоаггІа тешаш ма хиллара, эшаш дараш ераш да.

ЦхьоалагІа. Советски федераце кердача Конституце ларде оттае еза дерригача халкъашта самоопределене бокъо лургйола принципаш. Цу бокъонга хьежжа цар паргІатта оттаергья шоай политически статус, хІаьта паргІатта Іалашдергда шоай экономически, социальни, культурни дегІаахар.

ШоллагІа. СССР халкъа депутатий кхоалагІча Съезда решене тІа белгалдаккха деза Федераце Совете дакъа лаца союзни республикай санна цхьатарра бокъо йолаш автономни республикаш хулга. Цунна юкъе бахьа беза иштта округай а кагийча къамий а викалаш.

КхоалагІа. СССР эггара хьалхарча Президенто (тхо чІоаггІа тешаш да из Михаил Сергеевич Горбачев хургхиларах) Съезде ше къамаьл деш хьайовзийта йоагІа автономни республикай, автономни областий, округий шоай политически статус цар шоаш белгалъяра халкъий йола бокъонаш кхоачашъяра дешах а, хІаьта иштта кагийча къамий бокъонаш лорадешах а йсла позици.

110 совгІа халкъа депутато кІал кулгаш язъдаьд.

Къамаьл чакхдоаллаш алхха цхьа хІама ала безам ба са, нийсагІа аьлча, дича бакъахьа хетар дІаала вай мехка эггара хьалхара Президент хургволчунга, аз ма аллара, со шек вац, хІаьта из нийса а хургда, нагахьа санна вай цу президенталла вай перестройка лидер — Михаил Сергеевич хорже.

Мохк хІанз халача экономически хьала тІа ба, хІаьта, сона хетачоах, гаргарча хана кхоачашде деза декхар да фуннагІа даь а мехка чІоагІа дисциплинен порядоки оттаелга. Дисциплинен порядоки йоацаш йола демократи — из духхьал анархи я. Демократи йоацаш йола дисциплинен порядоки — из кхы дІахо ваха никъ боацилга да, цу моттигах вай хІанз тІехдаьннад. Цудухьа автономей цІерагІа тхона лов Президента вай мохк экономически тоабаларга кхоачабергбола демократи, чІоагІа дисциплинен порядоки хьаькъалца вІаший таръергйола никъ лахар. Из деррига а вай хургволча Президентах — Хьох, Михаил Сергеевич, тийша да, хІаьта тхона лов Хьога талант, чІоагІал хилар, Хьай гІулакхаш хаьдда чакхдаха могаш хилар. Баркал шоана. **(ТІоараш тох).**

Председатель волчо (М. С. Горбачев): Са безам ба новкъоста Хаджиева даьча къамаьла ер тІатоха. Нохч-ГІалгІайченех аьлча, Российски Федераце Лакхехьарча Совета Президиуми Российски Федераци правительстваи цхьана цу проблемага хьожаш я. Дукха ха йоаццаш республика кулгалхоша тІадилларах Нохч - ГІалгІайчене хиннай Российски Федераце Министрий Совета Председатела заместитель новкъост Захаров керте а волаш бехктокхамеча нокъостий группа.

Ала доагІа цига этта хьал чІоалхане долга, из бахьан долаш ши республика хьалхьайнай, хІаьта хІанз укх сахьате цхьаккха реальни баьккха гІа бац. Цудухьа новкъосташа Воротниковеи Власовеи КПСС Центральни Комитетага а СССР Лакхехьарча Советага а письмо дайтад, цу тІа цар йоах, Нохч - ГІалгІай АССР-е хІанз этта хьал чІоаггІа чоалхане долга, хетаргахьа, кхы а кІоаргагІа тахка дезалга теркал а деш, цар нийса хургдолаш лерхІ тІехьа ца тетташ моттиге дош кІоастадара СССР Лакхехьарча Совета Къамий Совета лаьрхІа комисси вІашагІъеллача.

Цар иштта лерхІ хІанз укх сахьате, цигара деррига хьал дайза даллалца уж дешаш кепайоазон тІа дувцалга соцаданза даргдоацаш а. Хетаргахьа, из нийса да. Цу тайпара моттигаш вайна дуккхаза нийсъеннай. Съезда цІерагІа тІа а дуллаш республика кулгалхой дехар хьаллоацаргда вай. Бокъалдар аьлча, СССР Лакхехьарча Совето, хІаьта эггара хьалха Къамий Совето тІехьа ца тетташ из комисси — компитентни комисси, наха лоархІаш бола депутаташ юкъе а болаш вІашагІйоллалга чакхдоаккхалда. ТІаккха моттиге реальни хьал тахкара из дІа а йохийташ, цул тІехьагІа СССР Лакхехьарча Совете предложени оттаергйолаш. Фу ях оаш, новкъостий? Иштта дича бакъахьа дий? Цу тайпара я поручени.

Новкъоста Хьаджиева йоалаьча кхыча предложенеех аьлча. Президентствана йоагІаш йола предложенеш чакхъйоахаргья, хІаьта цига цхьадола тІатохамаш а хургда. ШоллагІъдар, конституци кийчдара йоагІа предложенеш. Сона хет: укхаза дийцар теркалдергда, аьнна, Хьадагадоххарах аьлча. Конституционни комиссе кастта ювцаргья кердача Конституце хьалхара вариант — цу хьакъехьа доклад е балха группа кийча я. Из гаргарча деношка хургдолаш хІама да. Сона хетачох Хьо а, новкъост Хаджиев, хІаьта Хьох викал ваь берригаш а из дагадоагІаш хила деза.

«Известия» яха газет 1990 шу 15 март.

Къам лоархІаш хилийтара

Парте XXVIII-ча съездага йола КПСС ЦК платформа проект ешаш а Іомаеш а аз теркам тІабахийтар перестройкана керттера итог обществе лаьтта нах духовнии политически лаьш болаш хилар дІадаккхари кердача хьалашка нах граждански а къаман а лоархІаме хилари да аьнна долча дешашта.

Сона хетачогІа цхьаккха хІама хилац сага селлара новкъа а дог лазадоаккхаш а къама тІагІолла беш бола тІехтохами къама тІагІолла цун йола бокъонаш йохаяри санна. Дуккха бола советски грекаш тІом хьалехьа хьалхарча а тІема а шерашка бахачара бохабаь мехка малхбоалерча моттигашка дІабахийта хиннаб. Бахачара бохабаьраш а баххача бисараш а шоай культура йолаш йолча бокъонах баьхаб, шоай меттала дешачара, массане а санна образовани йолаш хулачара, шоашта еза профессеш Іомаечара, шоай къаман интеллигенци хулачара баьхаб. Шоашта гонахьарча нахаца шоай наьна мотт бувцачара баьнна советски грекаш шоай къам а долаш бола нах болчара балара кхерам тІаэтта хиннаб.

ХІаьта 1985 шерага кхаччалца уж хІамаш дувца йиш хиннац, моллагІча а халкъа уж чІоагІа къувлаш хиннадале а. Бакъда, цхьаккха бахьан а доацаш советски грекаш бехке беш хилар-м дІадаьккхадар, царна еш хинна дискриминаци лаьгІ а яьяр. Хетаргахьа, из дарах кхоачам баь Іийнабар. Цар проблемаш а иштта репресси яь хинна кхыча халкъий а, къаьстта аьлча советски немций, крымски татарий, гагаузий, туркий - месхетинций, курдий, ассирийций, проблемаш кхы ца ювцаш йитаяр. Цу дерригача халкъий кхел цхьатарра я. Иштта дола гІулакх нийса лаьрхІадар, хІана аьлча официальни идеологе керте латтар СССР-е къамий дош къоастадаь даьннад яха, исторически общность хьа а яь, мехка дерригача къамех цхьа советски халкъ хиннад яха уйла.

ТІеххьарча шерашка хиннача событеша хьахьекхар иштта дола гІулакх нийса доацилга. Къамий дош «лакхера» Іочу телача командно-административни системас низ беш сиха къоастаде гІертилга нийсса юхамаччахьа даьлар — ирделар къамашта юкъера гІулакхаш, вІаши низ бе доладелар, нах а боабеш довнаш хилар. Къаьгта гучадаьлар общественни вахара къамий формаш хеташ хинначул чІоагІагІа а духхьала цар шоай долча законегІа хьахинна а йолга.

Халкъий къаман сакхетам чІоаггІа сомабала болабеннача хьалашка советски грекашта мегар мехка тайп-тайпарча регионашка йолча шоай общинашца сиха бувзам оттабе. БерригаІ а дІалаьрхІача хІанз мехка 800 эзарнел кІезигагІа доацаш да тхо. Бакъда, дукхагІча общинашка наха, къаьстта кагирхошта шаьра хац шоай наьна мотт, во йовз шоай халкъа культура. Культура меттаоттаяра проблема ира латт. Къаьстта из бахьан да оаха къам вІашагІкхетара никъ — советски грекий обществай моттигашка цхьана культурно - просветительни болх бара, наьна мотт, халкъа истори, цун искусство, дина традицеш, кхыдараш Іомадарга гІолла къам вІашагІкхетара никъ харжар. Обществаша вІаши йовзийтаргья балха опыт, керда идеяш, бувзамаш увттаду доазол дехьарча грекашца.

Вай обществайн доазол дехьарча гречески организацейн делегацеш вІаши ухийт. Тха обществаш йолча городашка культурни центраш, кооперативнии доазол дехьарча фермашца цхьана йолен предприятеш, больницаш, къабеннарашта йола къахетама пункташ яхка лерхІ. Москве оаха йилла лерхІ духовни семинар, цхьа монастырь меттаоттае (цу хьакъехьа хІанззе а барт баьб), болх беш дола киназ хилийта, сталинизма шерашка бахачара бохабаь байна советски грекаш дагалаьца монастыре мемориал оттае лерхІ. Цу гІулакха доккха новкъостал ду митрополита Питирима.

Тха чІоагІа дог айдеш да советски грекий обществаша деш дола гІулакхаш дуккхача наха, партийнин советскии органаша хьаллоацаш хилар. Хургйолча съездага оттаьча КПСС ЦК платформа проекта тІа оттадаьд цхьаккха халкъ, мелла зІамита дале а, ший культура, мотт, бІаьшерашка хьахинна, кхы цхьанне а доацаш ший куц-сибат, оамал йицъялнийта хила дагІац, аьнна. Цу документа тІа могадеш да къамий цхьана бахача наьха группаша шоай общественни, образовательни, дина, кхыйола ассоциацеш, культурнии информационнии органаш, школаш, культови сооруженеш хьаелга. Оаха ду тІехь хІанззе а болх бу, тхоай къаман лоархІам меттаоттабара из геттара динза даргдоацаш а лерхІ.

Кхетадеш мадий, парте XXVIII-ча съездага йолча КПСС ЦК платформа проект ювцаш советски грекий Московски общества членаша теркам тІабахийтар эггара хьалха цун къаман раздела — из тхона массанена а эггара ирагІйола проблема я.

Бакъда тха кхоане укх гаргарча шерашка парте ший берригa низ тІабохийташ хьалъергья аьнна цо дІакхайкаьчa гуманни, демократически социализмах а кхы кІезигагІа тийша яц.

Тахан КПСС цхьан тайпара яц, цунна юкъе я хІанзарча кризисах мохк кІалхарбаккхара шоай средстваш увттаю группаш. Цудухьа XXVIII-ча съезде партийни программа ира, кхыметтел геттара ира а ювца мег. Цу дерригане тІагІолла, сона хетачогІа, платформас йиш хулийт съезде юкъарча наькъа барт бе. Тахан керттердар да хІара дийнахьарча практикагахьа хьатІаерза, идеяши планаши гІулакхаш хургдолча, дукххача хана денз вай хьежаш долчунга кхачийта партена магар.

Политика практикага яккхар тахан эггар лоархІамегІа да. Из доагІа вахара моллагІча формана а, цунца къамашта юкъерча гІулакхашта а. Цу хьакъехьа хІанззехьа а дуккхадар ду, бакъда дукхагІа дувц, белгалдоаккх. Цхьан хана автономи а хинна, шоаш бахачара низагІа дохадаьча халкъашта, къаьстта аьлча грекашта, эггара керттера да автономни меттаоттаяр. Цу даькъе цхьадсла хІамаш ду, бакъда уж леррагІа а дизза а диц. Идея практикага яккхар сихдара съездага йолча КПСС ЦК платформана юкъеяхьа еза сталинизма шерашка дІаяьккха халкъий къаман автономи меттаоттаяра пункт. Иштта хІама дича вай къамий землячествашка, обществашка, центрашка беш бола пайданеи дукххача тайпареи болх сихбергба.

Георгий ТРАПЕЗНИКОВ-ГЕРАСИМИДИ,
советски грекий Московски общества председатель, исторически Іилмай кандидат.

Наха— дегайІовхал

Республике йовзаш йолча XX партсъезда цІерагІча казакий хоро къахетама концерташ увттадир Нохч-ГІалгІайченен Къулбаседа - ХІирийченен мел йолча госпиталашка, боккхий нах бахача цІеношка, хІирийчен подшефни йолча машиннаькъа больнице бадача унахошта, иштта кхычахьа.

ЦІаьхха баьхка артисташ тІаэцар фусамдаьша чІоаггІа гІадбахе. Художественни самодеятельноста докъошхо волча П. Торшина дийцар, г. Грозне поселке Черноречье инвалидийи боккхача наьхен интернате къахетаме концерт оттаде тхо дахача массаволa кога тІа урaоттa могаш вар концертага ладувгІа цІеча уголоке хьавера. Дувцилга доацаш воча хьале я из интернат, аьлар цо, иштта биркъе ба цу чу Іеш бола нах а. ДІатІа хьежача вахарцара безам бехача наьха оамал яр цу наьха, хІаьта а концерт дІадоладелча цІаьхха сийрда даьлар боккхийчар бІаргаш. Сакъердаме а халхара а ашараш оаха йолайича геттара айбалар унахой безам. Хозахийтар царна «Вареннички», «Трава моя, трава», «Седина ты моя, седина», «Кабардинка» яха халхара йиш, иштта кхыяраш а. БІаргчача сахьата концертага хьежаш баьгІача а кІаьд а ца луш тІоараш деттар наха, кхы дІахо ладувгІа кийчабар.

Цхьан хана вай вахаре дизза дакъа лоацаш хиннача вай дай-ноаной дегаш гІоздоахаш, цар безам айбеш, цхьан юкъагІа а царна лазар дицдеш шоаш баьча балхах доаккхал деш я художественни самодеятельноста коллектив. Из да а да лоархІаме гІулакх.

ДІахо Торшина дийцар:

—Цу дийнахьа оаха лаьрхІар Сийлахь - боккхача Даймехка тІема инвалидий госпитале бадача ветеранашта концерт оттаде. Цигара клуб ремонте а йолаш, къайла яле а, оаха концертни программа дІайолайир цига. Уралела могачар шоашта гІандаш дера, вожаш инвалидий коляска чу а хайша баьхкар. Царна юкъе «афганцаш» а бар. Тайп-тайпарча къамех бола нах бар госпитале: къона а къаьна а, эрсий, нохчий, гІалгІай, эрмалой, кхыбараш. Из еррига госпиталь айеш хоро лийкхача ашараша тхьайсачара цІаьхха сомадаьлча санна адамий цІогІарч, тІоараш детта доладелар. Баркал шоана, баркал, йоахар унахоша.

Концерт чакхдаьнначул тІехьагІа цунах шоашта хетар дувцаш зрителаша белгалъяьхар: «Массадолчун корта — маьхк», «Са мохк», «Шера аренаш», «Кабардинка» яха халхара йиш.

Кхы дІахо а къахетаме концерташ увттаде лаьрхІа я художественни самодеятельноста коллектив. Из ше декхарийла я, аьнна, хеташ я кІалбисача наха шоай дега йІовхал дІаяла.

Т. МАЛЬСАГОВА.

Мишта Ӏангара доах хьайбаш

ГӀУЛАКХАШ ЮХАДАЬННАД

Шалински района хьайбай боахам, къаьстта чӀоагӀа шура йоакххача даькъе а болаш, геттара халача хьале ба. Кхоачам ба духьал ер масал: укхазарча 21 фермах барайтта унахцӀена яц. Пхи бӀаь совгӀа етт бруцеллези туберкулези долаш ба. Соахка къе деннад 93 бежан, хӀаьта пхи бӀаьи кховзткъеи дийнена урс хьекхад, 1200 хьайбан кӀезигденнад Ӏул. Из бахьан долаш дӀадахача шера шурен дулхи даккхара планаш кхоачашъяьяц районо. Шу хьалха хинначул 140 килограмм кӀезигатӀа шура яьккхай хӀара кхоабача Ӏаттагара.

Иштта кӀийле йолаш, кхоачам хиллал доакъар доацаш дӀадоладир укхазарча хьайбаш леладераша доахан Ӏангара дахара гӀулакх. Мадарра аьлча, продукци тӀакхетарга даха дог дацар. Из иштта долга къаьгга хьахьекхар карарча шера хьалхарча шин бетта хьокхамаша.

Юххьанца белгалдаккха деза, уж хьокхамаш кий яьккха мара да тӀавоакӀаргвоацаш хилар. Нагахьа санна, соахка, планаш кхоачаш ца еш йисача шера, цу юкъа 8089 центнер шура паччахьалкхенга ехка хиннаяле, хӀанз дӀачуеннар 2,1 эзар центнер кӀезигагӀа я. Соахкарчул дикагӀа болх беш «Московский», «Предгорный» яха совхозаш мара яц. Кхыдола боахамаш дикка юхадаьннад. Масала, «Искра» яхача совхозо ехкай 106 центнер шура, дӀадахача шера 379 центнер хиннача. Соахкара хьокхам хӀанзарчул 3,5-зза лакхагӀа боллаше, шура йохкара план 57 процент мара кхоачашъяьяцар укхазарча хьайбаш леладераша. ТӀаккха дувца эшаш дий карарча шерара гӀулакхаш? Цул дукха эргаш дац «Джалка», «Курчалойский», Куйбышева цӀерагӀча совхозий шурий фермашкара хьал а.

Дулх дукхагӀа дехкад соахкарчул. Цхьабакъда, гӀадваха хӀама дац цу даькъе а, хӀана аьлча хьайбашта дозал тӀакхетара чотагӀа хиннадац из, цамогаш дола доахан паччахьалкхенна дӀачудалар бахьан долаш хиннад. Вешта аьлча, районерча дулх дохкача, тикашка «мух» хьекх.

Уйла а яь, гӀулакхаш кӀезига дикагӀа лелача «Московский» совхозе даха лаьрхӀар оаха. Массехк шу хьалха ерригача республике дувцаш дар цу боахама хьайбаш леладерий толамаш. Цхьабакъда, тӀехьагӀа гучадаьлар уж малагӀча наькъаца даьха хиннад. Цхьаннахьа а дӀаязбаь боаца бӀаь совгӀа етт лелабаьбар укхазарча ферма болхлоша.

Харцо гучаяьнначул тӀехьагӀа, деррига а ший моттиге дӀаэттар — хьокхамаш лохделар, планаш кхоачаш ца еш йисар. Цох лаьца яздир республикански а районни а газеташа. Цамогаш дараш дӀадаьхача, геттара кӀезигделар детта доахан. Кхоачамбоацараш ихы а дукха дар.

Дале а, ер шу дикагӀа дӀадоладир совхозерча хьайбаш леладераша. Карарча шера хьалхарча шин бетта соахка цу юкъа хинначул барайтта тонн шурен 53 тонн дулхи дукхагӀа дехкар цар паччахьалкхенга. Цо аьттув белар дӀадахача шера тӀадиса декхар дикка кӀезигде. Из деча доккха дакъа юкъедихьар Сулейманов Рамзан керте латтача арендни звенос, дояркаша А. Байхаджиевас, М. Ильясовас, Ӏ. Бачаевас, С. Сулеймановас, Ӏаьсий леладеча Н. Обиленкос, механизатора М. Махмудова.

ШерагӀа дувца лов сона Хасиев Дауд керте латтача арендни звенох. Цо дулха кхаба дӀанийцай шовзткъа сиргӀа. ХӀанзле царех барайтта паччахьалкхенна дӀачуеннай, хӀаране дозал юкъера лаьрхӀача 440 килограмм а долаш.

— Договорага хьежача сиргӀаш 360 килограмм дозал долаш дӀачуелча а план кхоачашхулар, — йоах Дауда. — Цхьабакъда, цох кхоачам баь Ӏанзар тхо. Дийнахьа хӀаранена 700 грамм дулх тӀакхетийташ кхьбар оаха хьайбаш, планагӀа 500 грамм йолаш.

Даудаца цхьана болх беш ва цун воӀ Султан. Хьайбашта хӀама эшаш хилча Ӏоховшац уж, бизза пайда эц доакъарах. Цудухьа, аьттув баьннаб арендаторий продукци яккхарга дӀадодар геттара лохде.

Дика дӀадоладаьд гӀулакх «Джалка» совхозерча арендатора Исраилов Бадруддина а. Цо лелае дӀанийцай ткъо сиргӀилг. Даьна новкъостал деш ва воӀ ЛомӀаьла, мехкарий ПаьтӀамат, Малкан, Лариса.

Тхо цига хиннача дийнахьа берригаш а хьайбашта Ӏунал деш бар уж. Цар яхачох, хӀара сиргӀана дийнахьеи буси 800 грамм дозал тӀакхет, планал тоъал дукхагӀа.

Сево новкъостал ду арендатораштa толамаш даха? Эггара хьалха белгалдаккха деза, шоаш каралаьца гӀулакх кӀоаргга довзаш, опыт йолаш нах уж хилар. Масала, Бадруддин Назрановски совхоз-техникум чакхъяьккха ва.

— Юххьанца кхы дукхагӀа хьайбаш хьаэца лоархӀаванзар со, — йоах цо. — ДӀахо йодача хана майрагӀа хургва. Дезал а из уйла йолаш ба.

Цхьабакъда, цу тайпара масалаш геттара кӀезига да Шалински районе. ДукхагӀа нийслу кхоачамбоацараш, хьайбай боахам во лелабара а фермай болхлой йоагтӀача тайпара йоаккхо ца яра а факташ.

«Южный» яхача совхоза шурий фермана гарга гӀертача, бӀарг тӀаотт наькъа аьрда оагӀорахьа ше цхьаь дагӀача цхьан цӀенна. Гонахьа карт яц. Цу чу вах скотник Исраилов Шарпуддини цун дезали. Из укхаза къахьега волавеннав совхоз йиллача хьалхарча дийнахьа денз. Цу дерригача шерашка ше вахача фусаме газ, хий, электроэнерги хиларга сатийсад цо.

Иштта баьде вахар да кхыбола хьайбаш леладераш чубахача итт цӀенах латтача лоаллахарча поселке а. Эшамаш, саготонаш, кхоачамбоацараш... Бокъонца Ӏокадаш дувц шоай гӀозал йоацача вахарах бежа Ӏуно М. Вистигова, цхьайтта бера нанас Т. Мустиговас, дояркас С. Даудовас.

— Вахар чам боацаш хилар цаӀ да, — аьлар фермерча дикагӀйолча дояркас Л. Исхановас. — Беррига болх кулг-кара бе безаш ба. ВӀашкадихьад тхо хӀара дийнахьа ги дехка тенхадеча дезача галеша, ведараша. Доацаш да дӀайха хий. Шурий блок йолча цӀен тхов хӀанзхӀанз чукхетар кхерам болаш ба.

ТӀаккха мишта да фермай болхлой салаӀара хьалаш? Адама ма голда уж, цкъа дайначоа шозлагӀа хӀаьта а.

Карарча шера хьалхарча квартале 90 тонн шура паччахьалкхенна дӀаяла езаш яр совхоз, цхьабакъда, январен, феврален ерригa дӀаенна продукци 37 тонн мара хиландзар. Тамаш я-кх цу боларца планаш кхоачашъе аьттув боале.

Дега бохам хинна дӀадахар тхо цу фермера. Дагаухар наьха лоткъамаш, цар кхоачаш ца хинна уйлаш. ЦаӀ дар шеко йоацаш: совхоза кулгалхой мела хиларах хьадаьнна «беркат» да из. Мала тешаргва массехк шера скотник чувахача цӀенна гонахьа карт е цар таронаш хиннаяц аьлча?

Цхьан дийнахьа дӀаяха вӀаштӀехьдаргдац Шалински района хьайбаш леладерий вахаре нийсъенна халонаш. ТӀатеӀа болх бича мара эшалургъяц уж.

М. МАЖИТОВ.

Нохч - ГӀалгӀай «Терек» яхача мебельно - дахчах хӀамаш еча производственни объединенена чуйоагӀача шоллагӀча мебельни фабрика болхлоша хьадеш дола букъбетта гӀандаш, салаӀара дола креслаш, кхыдола халкъа эша товараш бахача наха чӀоагӀа хоатташи дика дӀаэцаши да.

Фабрика цехашта юкъе къаьстта дика болх беши даим яхье хьалха латташи хиларца белгалбаьнна ба Лорсанов Ахьмада кулгалдеча цхьоалагӀча цеха мебельщикаш. Укх шера хьалхарча шин бетта товарни продукци арахецара план 101 процент кхоачашъяьй цар. Паччахьалкхен планагӀа лаьрхӀачул тӀех цар арахийцад бӀаьш букъбетта гӀандаш.

Башха - дика производственни хьокхамаш доахаш хиларца кхычар хьокхам эца йиш йола мебельщикаш кӀезига бац цехе. Царех ба станочницаш Вахидова Тамара, Джамбулатова Люба, Добуева Айза, кхыбараш.

СУРТА ТӀА: (аьрдехьара аьттехьа) станочницаш Т. Вахидова, Л. Джамбулатова, А. Добуева.

И.ПЛИЕВА сурт.

Цкъа яздаьчун лерагӀа

Наьсар кӀалхардоалаш латтий?

Фу дисад Наьсаререча Наьсар яхача хина укх тӀеххьарча шерашка тӀа ца кхоачаш... Къамаргаш Ӏувдаш латтача сага хьал тӀа кхоачадаьд из моттигерча чиновникаша. Тамаш а я из-м. тоатолг миссел мара доацача, юрта юкъе гӀолла додача цу хина сел бала тӀаоттабар.

Вай Ӏодохьийтача хана дехьар а сехьар а ший лакхача бердашка кхаччалца айденна, шерра доагӀар из, ГӀалмечура хьаухача хиво новкъостал а деш. ТӀаккха вай цӀадаьхкачул тӀехьагӀа хӀирашкахьара ГӀалме чура иха хий кхычахьа дӀалостадир, чкъаьрий леладу Ӏамаш дахка деза тха, аьнна.

Цул тӀехьагӀа ший «сискал» тӀа дисар Наьсар, хьаьсташкара доагӀар мара доацаш. ХӀаьта из цӀена, шийла шовда а тоъар наха. ХӀанз мо аьшкабетона гомаш а увттадеш, дӀакъувла а дезацар хьасташ. Ведар чухьаккхе хьанийца дода хий а хулар Ӏочухьежача юхь гуш цӀена.

ТӀаккха цхьа юкъ яьннача гӀолла цу юрта бахача наха оарц даьккхар: юрта магӀа доахана хий мала моттиг яц, аьнна. ХӀама хургдоацаш дар Алханчурта канала чура хий хьачу ца диллача. Юрто даь дехар кхоачаш а деш, АМОС-а управлене начальника Абадиев Ӏийсас (хӀанз а цига болх беш ва из) из дош чакхдаьккхар. Чухецаделар Наьсара атагӀе канала чура Ӏаьржа хий. Доахан пар-гӀата даьлар, бакъда, мала-ра-м хац сона, кхыметтел дегӀах кхарза а йиш йоацача кхаьчар Наьсар. Берда йисташка хьасташ даха болабелар нах, доккхий кхерий гонахьа дехкаш а корабоагӀе аьшкабетона гом оттабеш а.

Иштта дукхача шерашка хало лоиш хьадоагӀа Наьсар хӀанз мукъагӀа ший Ӏалама кара ма дитадий, аьнна, хийттача хана, юха а тӀахьайзар цу тӀа Ӏаьржа морхаш.

Фуд хӀанз хиннар, фу кхерам ба Наьсара хӀанз «пӀелг эгабер»? Юртара нах хьаӀайнаб, хьалкхувш боагӀарий а кхийнарий а чотах. Хьалха йоккхий хинна наьха бешамаш а керда хьаухулача дезалашта цӀенош деш, боахамаш дехкаш хьалйизай. Кхычахьара лаьтташ ца декъе хӀама хургдоацача дӀакхаьчад гӀулакх, аьнна оарцагӀбаьлар нах.

Из процесс соцае йиш яц. Цу тӀа СибарегӀара вай цӀадаьхкача укх 34 шера цӀенош де наха лаьтта дийкъадац цу юрта а ерригача районе а. Цу шерашка хьал а кхийна, шоай къаьста фусамаш ца хиларах саг ца йоалаеш лела кагийнах оаха дагарбича — 1000 совгӀа саг хилар духьал цу цхьан юрта. ХӀаьта саг а йолаяь дезал а болаш дай тховна кӀал бахараш 300 хилар. Цхьаькха юрт Ӏойиллал нах ба уж.

«Назрановский» совхоз (сходе цхьан воаккхача саго аьннача тайпара) таьлме ягӀа котам мо Наьсар-Керте миссел йола пхи юрт чу а лаьца улл, хӀара юрта гонахьа гӀадж кхоссал моттиг ца юташ лаьтташ а оахаш. Цхьабарий коарча карташка кхаьчай совхоза гота. Юрта Совета доалахьа яц цхьаь цаӀ лаьттан чӀегалг. ХӀаьта юрта арахьа хьо боахам билла лаьтта чӀегалг еха велча, шоай дегӀа тӀара нихь доаккхаш санна оарцагӀа боал совхозий директораш. ХӀанз а иштта долаш да из, дукха ха йоаццаш арадаьннача лаьттах долча Законо цхьацца эргалонаш ца йой.

...Истори ца дийцача ховргдацар вайна Наьсарца сел къизал хӀана лелаю. ХӀаьта тха газетас дукхаза дийцад цун кхелах. Дукха оарц даьхад газето из бахьан долаш. 1988 шера август бетта арадаьннача газета тӀа кепатехача «ЦӀена лоаттае Ӏалама гӀув» яхача статья тӀара Наьсарах лаьца язъянь цхьа абзац юхакердаяккха лов»... Из юкъе гӀолла чакхдоалача юрташка (Наьсар-Керте, Ӏаьлта-Юрт, Дошла къа-Юрт, Буро-КӀал) бахача нахах волча саго цӀенош де лаьтта дийхача цу хина атагӀе бовд вай ювцача совхоза кулгалхой, цига кхы чӀегилг йисайий хьажа. Дехьара а сехьара а юрт хьатӀагӀерташ иштта а готденнад из. Укх шера бӀаьсти йоаллаш юххера катехар цох «Назрановский» совхозо.

Парте райкомо е райсполкомо а цхьаккха жоп ца луш, ца тохкаш дитар из дош. Цу шера октябрь бетта цӀаьккха а оарц даьккхар «Сердалос» «КӀалдисад Наьсар», аьнна. Цу юрта бахача наьха бӀарччача группо А. Газгиреев, А.-М. Евлоев, У. Евлоев, Б. Тутаев, А.-Х. Газгиреев, кхыбараш юкъе а болаш, редакце дайтача письмо тӀа йоахар «Ӏалам лорадар, цун кхом бар — хӀаране декхар да, закон да, яхаш дувц вай. Бакъда, укхаза телхаду из. Юрт духьала йоллаше, Наьсар яхача хина хьасташ чу а лоацаш, цӀенош де наха дӀайийкъай еррига атагӀе». Цу письмол а хьалхагӀа (1988 шу 4 июне) кепатехача ший статья тӀа Нохч-ГӀалгӀай АССР геологоразведочни парте начальника Т. Евгеньевас а хьахьекхар цу атагӀе лаьтташ дӀадекъар законаца доацилга. «Дукххача хана денз Наьсара хьасташкара хий мелаш хьабоагӀа Наьсар-Керте баха нах, — яхаш яздора цо. — Цунах пайда ийбу ерригача Назрань яхача городо а. Райисполкома кулгалхой сихбеннаб цу моттигера лаьтташ дӀадекъа. Тхога ца хоатташ из де бокъо яцар цар».

Цу юртара нах вӀашагӀа а бетталуш, парте райкоме, райисполкоме удаш чакхдаьлар 1989 шу. Цар оаз дӀахозаш а цу деша оарцагӀвоалаш а цхьа саг вацар районе.

Дукха ха йоаццаш бахача наьха сход хилар цу атагӀе, парте райкома хьалхара секретарь А.-Х. Аушев юкъе а волаш. Дагабаьлар нах, Наьсар кӀалхардоаккхаргдола наькъаш лахара. Яь ваӀад я; уж лаьтташ дӀа-хьа декъача хана цига лелаяь харцонаш гучайоахаргйола комисси вӀашагӀйоллийла, хӀаьта наха кхычахьара лаьтташ декъалда, аьнна. Иштта тӀераяла йолаеннай Наьсара дукхача шерашка тӀакхийста Ӏаьржа морхаш. СихагӀа йоаларе бакъахьа яр.

М. КАРАЕВ.

Доазол дехьара

Дунен кепайоазоно ший материалаш тӀа каст-каста язду «Тайм» яхача американски журнала тӀа кепатеха я информаци, аьле. Цхьа бахьан доацаш дац из. Из Нью-Йорке арадувлаш дола 1923 шера вӀашагӀделла а хӀанз доазол арахьарча 40 мехка арадувлаш а дола еженедельник. дунен тӀа керттерчарех влияни йолаш дарех а иллюстраци яь дола журнал да.

Шу долалуш «Тайм» яхача журнале баха хиннаб Московски паччахьалкхен университета журналистика факультета преподавателаши студенташи (СССР викалаш хьийха хиннаб цига Персонса цӀерагӀча дизайна школа болхлой советско-американоки контактай дегӀайоалаяра доазонашка). Еженедельника журналисташа царна йовзийтар шоай «редакционни кухне» къайленаш, производства технологи, московски хьашашта йийцар материалашта обработка яра способаш — литературни яраш санна фотографически яраш а — персональни ЭВМ-ашцӀен кхыйолча компьютерни техникацеи. Сиха а дика а— иштта я цу дукхзнеша лоархӀаш долча издане толамий керттера къайле, иштта лерхӀ «Тайме».

СУРТА ТӀА: «Тайм» яхача журнала редакце. Укхаза советски викалашта байзар фотолабораторе болх. Компьютераша тӀахьожам лоаттабу фотопленкана обработка яра процессана, редакторашта гӀо ду сихха хьакъоастаде а бос болча суртий монтажни дискашта варьировани е а, ретушь яреи йоагтӀаш йола коррекци яреи методагӀа хувцамаш де йиш я укхаза сурташта.

С. ВЕЛИЧКИНА сурт. (ТАСС).

Йоакхоний дозала кӀал

Будапешта керда район — Капосташмедер. Цхьайттазза вӀаштӀаръяьча гӀалий ворхӀлагӀча этаже бах Золтан Беде дезал. Кхо бер да цун. Жужа яха сесаг берашца цӀагӀа ягӀа — иштта Жуже яхача зӀамагӀйолча йиӀига цхьа шуи ах шуи даьннад. Золтан ше слесарь-механик волаш балха ва. Дезала еррига бюджет — дезала дас эца алапи, кхо бер хиларах телаш дола ахчеи, бераш кхедара тела пособи— 20 эзар франк да. Сомашца из нийсде оттаргьяц со — дукха хӀама хургдац цунах. Аьлча бакъахьа хет сона, квартирага, из йӀоахъярга, хига додар кхо эзар совгӀа форинт хилар. Нагахьа санна тӀадилла ийцача телевиворах, дӀа-юха водача билетах телар цунца дӀалаьрхӀача, диьлагӀа дакъа алапи — доацар морга да.

КӀиранна цкъа дуъ дезале дулх. Баа сом эца ахча тоъац. Книжкаш ийдац, газетех яздайтар спортивни газет мара дац, телевиденен радиои программа а я. Барзкъаш ше тег Жужас, барзкъех тела ахча чӀоагӀа кходеш дӀаухийт. ГӀулакх доацаш дӀаухийта ахча да из? Жужас тӀаьле увз, хӀаьта Золтана кӀирандийнахьа делкъийна ше хӀама дуача хана пиво мол. Ловраш да уж? ЦӀаккха а цхьана са лоӀаш, кхычахьа дӀа-хьа сакъерда баха хиннабац дезал. Дагадоахкаш хӀамаш хиннадий? Хиннад, цхьан хана Жужай уйла яр бархӀ — итт бер хилийта. Цхьабакъда, хӀанз дика ховш да из вӀалла а вӀаштӀехьа доацилга.

Дезала тӀалатта гӀулакхаш, цун йоакхо яр, — цу хӀамай къаьстта а каст-каста саготде дезаш хул тахан. Кхы тӀа а сагото тӀакхоачашйир дукха ха йоаццаш, хӀамаш маьхаш геттара чӀоагӀа лакхдаро, хӀаьта Беде бар санна болча дезала кхачанна юкъера дулх цо геттара «дӀадаккха» а тарлу.

ХӀаьта цу тайпарча дезала вахара боарама мах вешта а мишта бергба, дукха бий уж Венгре?

Вахара боарамга дӀадодар, эггара кӀезигагӀа лаьрхӀача а, диъ эзар форинтал кӀеззига дукхагӀа да. Цхьабакъда, эггара тӀехьагӀа маьхаш тӀатохарца дувзаденна цунна юкъе а хувпамаш де дезаш да. Мичча бесса дале а, аз бийца дезал дукха хӀама ца эшшаш цу хьал тӀа латташ ба.

Статистико хьахьокх, мехка бахача нахах 9,1 процент (цхьа миллион саг гаргга) вахара боарамал лохагӀча хьалашка бахаш хилар. Нагахьа санна лелаш дола гӀулакхаш техкача гучадоалар укх тайпара да: дезалий вахара боарам лохлуш латт, цӀагӀара хьалаш талхаш доагӀа. Шоай беррига низ оарцагӀбаьккха цхьан юкъа мел аьлча а юкъерча боарамга кхоачаш айбала вӀаштӀехьдаьннача дезала тахан низ кхачац цу боарам тӀа саца. къечар мугӀарашта юкъеболх уж. Кхетадеш мадарра, эггара халагӀча хьал тӀа бараш дукха бераш долаш бола дезалаш ба.

«Лакхлуш латтача маьхашта цхьаккха дича а тӀехьакхец тха алапи. А. тхоай мехка тӀаэтта еррига экономически халонаш кхетаеш да тхо. ТӀаккха фуннагӀа даь а цу хьалашка дезал кхаба дезаш долча оаха яхар а кхетадайтад». Ишта аьлар Йожеф Сеплаке, дукха ха йоаццаш со хиннача Венгерски оптически комбината болхлочо. Эггара кӀезигагӀа дола алапи укхаза — 5100—6500 форинт, из дика карагӀдаьнна хӀама лархӀа мегаргдолаш да, хӀана аьлча мехка юкъерча боарамал тӀех да из.

СовнагӀа ахча даккха тӀехьтӀехьагӀа халагӀа хул — из даккха безам бараш сов дукха ба. Хьабе болх боацаш нах а бус комбинате, — укх шера цигара дӀаваккха мегаш ва кхы а 500 саг. Къаьстта халача хьалашка нийсденнад къоанойн вахара никъ шоай дӀабахьа безача берийн йоакхо елга ший ягӀан тӀа дижа юкъера ха йола ноахал, Даьй-ноаной новкъостал доацаш шоашта квартира вӀаштӀехьъяккха йиш йолаш бац къона дезал. Цхьабакъда, уж дешаш, салаш мадарра, ира массанена а дац...

Йожеф Сеплаке белгалдоаккхар теркалдича, из бакъве воагӀа:

— БӀаьхийбараши къебараши, алапеш, хьатӀадоагӀа рузкъа бе-бе хилар, — тха къамаьл массаза юкъедоалар даим из дош да.

Белггала бакъ а долаш, из башхало шаьра гуш я, цудухьа, ала мегаргда, статистика укхаза вӀалла эшаш а яц, аьнна. Цифраш йолаш яле а. Нагахьа санна хьатӀадоагӀача рузкъанга диллача шин оагӀонна юкъера башхало 1982 шера 3,8-зза йоккхагӀа хиннаяле, цул тӀехьагӀа пхи шу даьлча — 4,6-зза йоккхагӀа хилар из. Кхы а пхи шу даьнначул тӀехьагӀа хургдар ха хала да, из юкъ йоккхагӀа хиларгахьа гӀулакх лесталга гуш дале а.

Цу хӀамашта духьалара гӀулакхаш леладац алга яллац. Эггара хьалха паччахьалкхено ший тарлур ду дукха бераш долча дезалашта, пенсионерашта, дезалашта тела пособеш, кӀезигагӀа дола пенсеш лакхдарца. нов къостал де гӀерташ, Цхьабакъда, вахарга бода мах чакхбалара тӀехьакхелац уж гӀулакхаш. Шоай члений гадаккха отта гӀерт профсоюзаш а.

Столицерча цхьаькха бувзама техника предприяте къамаьл хилар са профсоюзни болхло йолча Мольнер Аннайца. Цо йоахар, эггара кӀезигагӀа дола алапи 1500 форинтага кхоачаш лакхдайта вӀаштӀехьдаьннад шоай а, цунах доккха хӀама карагӀдаьннарг лоархӀ.

— Социальни Ӏалашон гӀулакхаш шердеш да, — яхаш дийцар Аннас. — ХӀанзчул дукха шераш хьалхагӀа денз шоай къахьегамхошта, къаьстта а къоначa дезалашта, новкъостал ду профсоюзо чуӀе цӀенош хьалде доладара. Процент йоаккхаш доаца кредит лу, хӀаьта из ахча мел хила деза дӀаязду коллективни договора тӀа. Бакъда, соахка чоалханеча хьал тӀа эттар из гӀулакх, цудухьа хӀанз цу тайпара кредит эца безам бараш чӀоагтӀа хьежа харжанза балац. Предприяте йоакхо ю салаӀа дӀабахача ший пенсионерий — уж хӀанз 3200 саг ва, хӀаьта соахка царех ахаш гаргга бараша пхи эзар форинтал кӀезига кӀезигагӀа мара доацаш ийдора пенси. Профсоюз хьож царга, хӀаьта цу наха хьалхашкара ший декхар дицде дезац паччахьалкхено а.

Бакъда, «материальни» низ чӀоагӀа ба. Цхьабакъда, уйла тӀаерзае безам ба са кхы кӀезигагӀа доацаш наха саготдеш хиннача цхьадолча кхыча хӀамашта а. ХӀанз латта хьал мехкарча дерригача гӀулакхашта, наьха сатема Ӏаткъ, нах шоайла вӀаши къахетамегӀа хилийтара деш хӀама дац цо. Кхоанз доагӀача денах бола тешам тӀехь-тӀехьа дукхагӀа бов.

Галина ГЕРАСИМОВА, АПН корр.

Будапешт.

Машара наькъа яьнна автомобилаш: лехкаш бараш журналисташ ба

Японски города Хиросиман малхбузенгерманоки Франкфурт-на-Майненеи юкъера 12 эзар километр совгӀа никъ бе беза машинашца машара наькъа баьннарий, хӀаьта цу наькъа доккхагӀдола дакъа советски территоре тӀа гӀолла чакхдоалаш да. «Мазда» яхача йиъ автомашинага никъ дӀаболабайта лаьрхӀад июнь бутт бовш Хиросимера.

«Радио - телевидени-Люксембург» яхача компане корреспондента Х. Шимпфаи йовзаш йолча «Мазда» яхача автомобилаш еча японски фирма малхбузенгермански дирекц е и кердадарий кепайоазон Агентствана могаяь юххьанца хинна проект гӀовзаяла мег аьнна хийтар; цхьан беттан ах беттан серийни легковой автомобилашца ах Японех, ерригача Советски Союзах (къаьстта а вай наькъий хьалаш теркалдича), ах Европах чакхбоалаш бола никъ бар. Белггала, никъ белга вӀаштӀехьдаккхара декхар чоалхане хиннадале а, кхоачащдулургдолаш дар.

Советски оагӀонгахьара автоникъ беча дакъа лоацаш хургва АПН виъ журналисти лори, малхбузенгермански оагӀонгахьара — «Радио-телевидене-Люксембурга» корреспондент Х. Шимпфи «Аутобильд» яхача журналера цун виъ коллеги, японски оагӀонгахьара ши инженер-механик. «Маздас» лу автомобилаши наькъа яьнна йолча машинашта эша гӀулакх де японски персонал а тӀайолаш йола ши «техничкеи». АПН-о наькъа маршрут а СССР-е хулача событещара шоай читателий хьашташ кхоачашдеи вай мехка бе-беча халкъий традицеш царна йовзийтеи немецки журналисташка йиш хулийтаргйола культурни программа а оттаяьй.

Никъ дӀаболабергбола ха хьатӀакхачале дисача бетташка «Мазда» дага я Гаьнарча Малхболенеи СибарегӀеи йода массехк эзар километр а чулоацаш бола беррига никъ кхы хатар ца эккхаш чакхбоаккхалургбола йиъ машин кийчъеи тахкеи. Профессиональни тренерий кулгашца экипажий цхьана тренировкаш е лаьрхӀад ФРГ-е, бундесвера цхьан автодроме. Вешта цхьана занятеш яр из-м вӀаши дикагӀа бовзара йола таро а майий экипажа.

— Цу автонаькъо,— аьлар «Мазда» яхача фирма малхбузенгермански филиала генеральни директора Н. Фудзимотос, — халкъаша шоайла вӀаши дикагӀа кхетадара новкъостал дергда, цхьана хьоашали гӀулакхаши леладе догъоттийтаргда аьнна хеташ ва со.

ЯлхлагӀча августе москвичий йиш хургья «Мазда» яхача автомобилий колонна шоай города улицашка бӀарга.

Аллексей КОНИН, АПН корреспондент.

◆

ЛИВАН. Дуккхача хана а наьха цӀий Ӏоухийташ а лаьттача граждански тӀемо хӀалакбаьб из мохк. Юхаметтаоттаргдолаш дац бахача наха цига даь зе. ТӀемо боабаьб эзараш - эзараш нах. Царна юкъе — бераш. Уж цу трагеде тешаш хинна Ӏац. Царех дуккха дараш тӀом латтача районашка нийслу, доаду.

СУРТА ТӀА: йоккха гӀайгӀа кхаьча а корзагӀъяьнна а я из палестински кхалсаг. Бераш доадаьд цун, бакъда цар бераш юхедисад. Цар гӀулакха, вахара сагото еш я йоккха саг...

ТАСС фотохроника.

◆

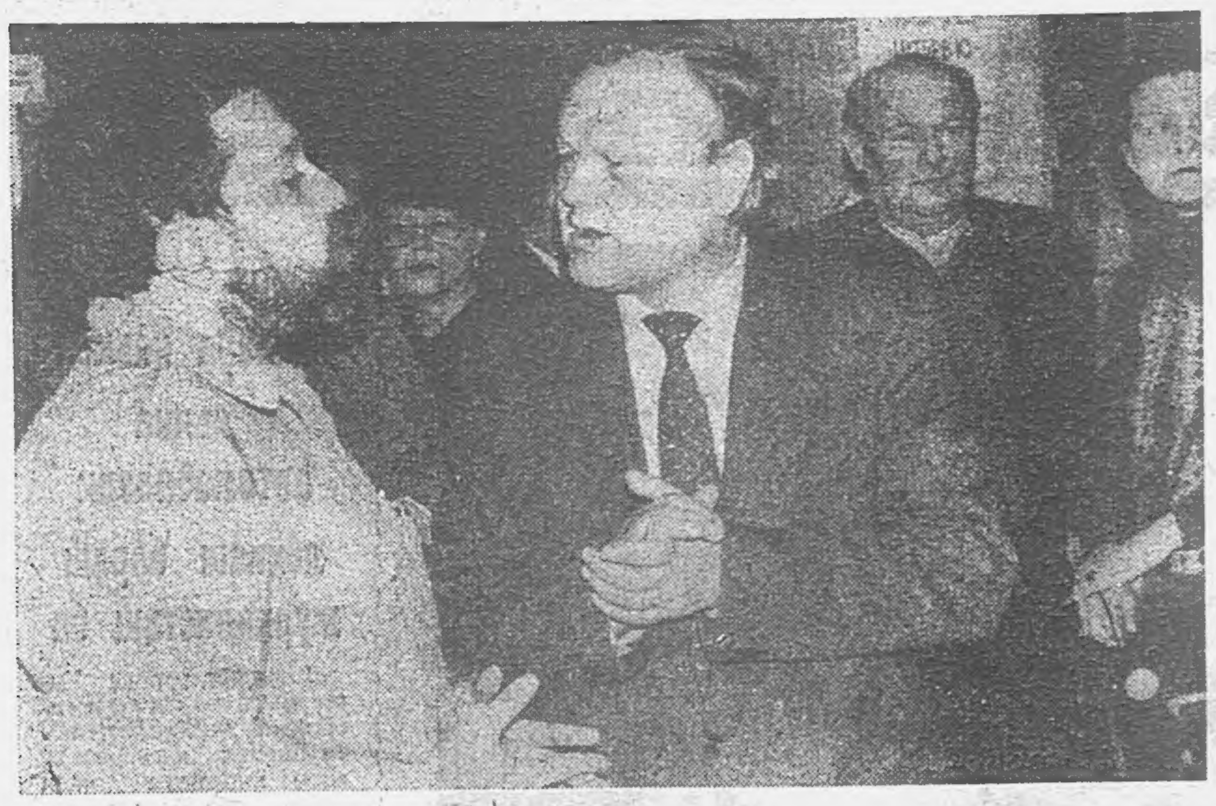

ПОЭТ А ДЕПУТАТ А

УКРАИНСКИ ССР. «Мера» яхача стихай книжкагIа 1990 шера СССР Паччахьалкхен премми яккхийта оттаваьв поэт Олейник Борис. Сборника тIарча дукхахача стихаш тIеи поэмаш тIеи дувц искусства моральни кодексах, поэта боккха безам бек эшаш йоацача литературни амбицех коллегаш лорабе гIерташ. Цо лерхI поэзе дейхар — халкъа духовноста камертон хилар, цун граждански сакхетама бустам хилар, хIаьта алхха халкъо мара бух соццаш йоазонхочун мах бергбоацилга.

Олейник Бориса творчество гармонично таръю дукхахача тайпарча общественни балхаца. Из СССР халкъа депутат ва, СССР Лакхехьарча Совета Къамий Совета Председателз заместитель ва, дукха теркам тIабохийт цо Iалам лорадара проблемана. Б. Олейника лерхI экологически культура юкъарча культурах хьахулаш. Эггара хьалхарбарашца кхайкха волавелар поэт халкъа юкъара маьхале—Хартица аха гIайре, лорае, яхаш. Ше председатель волча культура Украински фондо гIо а деш, Киеве вIашгIехьаьнкхай 30—40 шерашка а 50-гIа шераш долалуш а лийца боабаьрашта долча памятникий проектай конкурс.

СУРТА ТIА: поэт Олейник Борис (аьттехьарвар) интервью луш ва «Литературни газета» корреспондента Кисилев Сергейна.

А. МАЛАХОВСКЕ сурт. (ТАСС фотохроника).

Специалиста хьехамаш

Нокхарий леладерий бIаьстен йоакхонаш

Нокхарий леладераш хIанз кердача сезонага кийчлуш ба. Цига баргбола аьттув дуккхача факторех тийша ба. Цхьабакъда, иштта, боккхача лоархIаме да нокхарий дезалашка лерттIа Iа даккхийтар, хIана аьлча, уж леpттIа кхаьба а унахцIена а ца хуле цар цхьаккха хIама дергдац. Цунца дувзаденна нокхарий леладераша дукха хаттараш ду. Царех цхьадолча хаттарашта жоп лургда, СССР халкъа боахама карагIдаьннарий выставка «Нокхарий леладер» яхача павильона директора, юртбоахама Iилмай кандидата Т. М. Акимовас.

Москверча мехка керттерча выставка нокхарий леладерий павильоне шерра йоаржаяь керда тематически экспозици я, цун чуйоагIа ший тайпара наха теркам тIаозаргбола материалаш. ХIаьта цун керттера тема иштта я «Нокхарий леладара интенсивни технологии нокхарий продукци яккхареи». Укхаза дукха модз, воск, прополис яр. ХIаьта из вай мехка санна дунен рынке а чIоагIа лоархIаш а валютах ийеш а йола продукци я.

Из продукци укхаза хьаяйтай Союзера, цу даькъе Нохч - ГIалгIайченера нокхарий леладераша. Цу ший тайпара хоза хьаж йоагIача экспонаташа союзни выставка дикагIйола витрина хозаяьй.

— **Татьяна Матвеевна, керда экспозици шийна теркам тIаозаш я. Цхьабакъда, аз кхетадечох хIанз а нокхараша дIадех шоай чIоагIа терко елга?**

— Нийса ях Iа. Цудухьа, нокхарашта Iай - бIаьстий доалдара дош лоархIаме да. ХIана аьлча, хIанз мехка бархI миллион гаргга никх ба, царех нийсса ахаш наьха доалахьа да. Бакъда, нокхарий леладеча боахамашка Iай дуккха ээараш нокхарий дов. Геттара дукха уж дов феврале, марте. Укхаза бахьанаш тайп-тайпара да: уж лерттIа ца кхабар, цамогаш хилар, йIовхала режим толхаяр, кхыметтел нокхарий леладечоа цу даькъе элементарни хIама ца хар.

— **Факташ шоашта теркам тIаозийташ я. Оалаш ма хиллара цхьа бахьан доацаш хIама хилац. ХIаьта Iа белгалдаьха бахьанаш цхьан хIаман тIа латт — нокхарий леладераша цар йоаггIа йоакхо, Iунал ца дар. Иштта децций из?**

— Нийса лув хьо. Халахете а, нокхарий боахам лелабара практике дукха моттигаш нийслу. Iай нокхарашта бе башха ца хеташ доал деш, е вIалла теркал ца деш. ХIаьта, дукхагIча даькъе, цу тайпара ийрча гIулакхаш шоашкара гучадувлийт кортош кIайденнача ветеранаша. Хетаргахьа, аьхкий шоашта моггача бесса йоакхо а йий кIаьдбеннача цар нокхарий Iангара дахара дукха терко яц.

Iай нокхараша пхе-ялх бетта салоI, хIаьта цу юкъа хIара никха хьалага хьежа веза. Нокхарий вайна хетачул дукхагIа кхераме моастагIий ба. Царна доккха зе ду дахкилгаша, къаьстта Iай. Уж яьшка оагIонаш, кIалхара пхо, тIера тхов буа а буаш чудовл, тIаккха вIалла кхера а ца кхераш цар ахкан запасаш — модз, перга лечкъаю, хIаьта перга — из цIенача мозах кийчдаь дола чIоагIа деза даар да. Цхьайолча хана дахкилгаша никха цхьан саьн чу бIу тох шоай фоса юхе хургдолаш. ХIаьта сиха бебаш бола никх даар а доацаш бус, цул тIехьагIа, ховш ма хиллара из ла. Нагахьа санна, никхашта во доал деш хилча царна кхерам тIатувс кхыча зенерча са доалача хIамаша. Укхаза йIайхача моттиге эхь ца хеташ нокхарий запасаш юа а юаш Iа доакхх цар.

— **Татьяна Матвеевна, сона вай выставке ухача Чири-Юртарча нокхарий леладечар дувцаш хезад: никха чу дукха даар а хул, цхьаккха хIама толха а яц, бакъда нокхарий дов, яхаш.**

— Хетаргахьа, цига зе дер варроатоз, е браулез хила еза: Уж нокхараштa юкъе дукхагIа даьржа дола лазараш да. ХIаьта уж дувзаденнад варроа яхача фашкаргацеи браула цIи йолча мезашцеи. Варроа яха фашкарг нокхарий леладерашта дика йовз, хIаьта браула царна хазарах мара бовзац, — из иштта атта саго зувргболаш бац.

Браула цIи йолча меза ткъамаш дац. Из цIе, боккха кортеи лоаца кулгашеи долаш ба. Из нокхарий моза тIахьарч, цул тIехьа цо мел диар хьал тоссийт, хIаьта из ше дIадуъ. Цунца нокхарий са хад, уж дов.

— **Гуш ма хиллара нокхарий леладер Iай йIайхача пишка юхе вагIа йиш йолаш вац, нокхарашта лерттIа Iунал эш. ХIаьта миштa лоаттабергба цу зенерча хIамашца къовсам?**

— Укхаза нокхарий атта лораде йиш йолаш да. Де дезар, каст-каста никхага хьожа а хьожаш, цу чу лостам бар. Ховш ма хиллара, дукхагIдола нокхарий Iай кхача ца тоъаш хиларах дов. Шун, Нохч - ГIалгIайчене, масала, хIара никха 20—22 килограмм доакъар деза, цу даькъе шекар а.

— **ХIаьта а нокхарий леладераша Iай мозий кхы тIа даарца Iалашду?**

— Массане а дац. Нагахьа санна, нокхарий мозий цу е вокх бахьанех кхача ца тоъаш дисача, тIаккха ду из.

Нагахьа санна, запасникашка эшаш бола кхача ца хилча шекарах сироп а дий из чухец. Дикка из хьалъюзаш хилча ши килограмм гаргга сироп чудода цу чу, хIаьта из бетта тоъаргда.

Иштта нокхарий кхоабача аттагIа йола способ йий ер: банка чу сироп чу а детта из дика массехказа вIашка диллача хикесаца дIа а йийхка цул тIехьагIа тIакIал тIа а яьккха уж дукхагIа долча дIаоттае мара езац.

Уж мел йола операцеш геттара чIоагIа лоралуш а салоIаш долча нокхарашта цхьаккха тайпара новкъарле ергйоацаш а чакхъяха еза. Цул совгIа, уж чудола яьшкаш арахьа кхо градус йIовхалала лохагIа температура йолча хана хьаелла йиш яц.

— **Татьяна Матвеевна, хIанз керда сезон тIайоагIаш фу аргдар Iа нокхарий леладерашка?**

— Аз царгара дехаргдар ма хулла вай зIамига доттагIий лораделга. Цудухьа, хIанз хIара нокхарий леладечоа тIехьа хургдац шоай гIончий мелагIча хьале ба, хьажар, царна фу эш хар. Нагахьа санна, новкъостал эще из кхы тIехьа ца теттаw де деза.

Къамаьл дIаяздаьр **В. ТЕРЕХОВ.**

Берашта— массаза теркам

22 марта г. Грозне, В. И. Ленина цIерагIча культура Двореце торжественни хьале хьадийллар «Творчески кагирхой — детдомашка кхеберашта» яха традиционни кIира. Цига тIа а хилар, къамаьлаш а дир Нохч-ГIалгIай АССР культура министра заместитела А. Г. Митрофанова, республикански методкабинета заведующе Н. А. Рыбакова, № 1 йолча музыкальни юкъерча школа директора Е. А. Цуранова. № 2 йолча музыкальни школа дешархоша театрализованни форме отчет йир гулбеннарашта хьалхашка.

Бераштеи кхувш боагIараштеи литература, искусства средствашца эстетически а, нравственни а кхетам балара юкъе республика творчески кагирхоша дакъа лоацаш хилара боккха лоархIам а беш, Нохч-ГIалгIай АССР культураи халкъа образованеи министерстваша, ВЛКСМ обкома бюрос, писателий союзеи правленеша, РСФСР СТД Нохч - ГIалгIай республикански организаце, В. И. Ленина цIерагIча берий фондо берий бешамашка, школашка - интернаташка кхеберашта искусства гIулакхаш ду. Берашта шерра хIанзарча репертуара дикагIйола спектаклеш хьокхаргйолаш, творчески вIашагIкхетараш дергдолаш, керда циркови аттракцинаш хургйолаш искусства ерригача учреждеиешка графикаш оттаяьй.

Город Грозне № 2 йолча школа - интерната, Мичурина цIерагIча поселкерча № 2 йолча гIона школа, Ассиновски берий цIеи бераш Грозненски цирко тIанийца хилар, хIаьта цу бераштa М. С. Лермонтова цIерагIча театра коллективо хьокхаргба А. Аксакова «ЦIе зизилг» яха фаьлг.

Теникий театра коллективо берашта хьекхай «Беркатахи зуламахи» яха спектакль. Цу театра цхьа группа Ассински берий цIагIа хьоашалгIа яхай.

Тематически концерташ оттадергдолаш... шоайцига хьийхад бераш Нохч-ГIалгIай паччахьалкхеи филармоне, хIаьта 30 марта цун нах хьсашалгIа гIоргба № 2 йолча гIона школе.

ГIалгIай театра артисташ г. Грозерча школашка-интернаташка баха хургба.

Творчески кIира деношка берий цIеношкеи школашка-интернаташкеи кхебераш творчески деятелаша къаьстта теркам тIабахийта хургба. Бакъда дукхьала цу цхьан кIирагIа даьчох кхоачашхургдац гIулакх.

Х. БЕРСАНУКАЕВА, Нохч - ГIалгIай АССР культура Министерства йоккхагIйола инспектор.

Вай мехка фашисташ чухьийлхача хана Белоруссе доазув лорадеш латтар вай мехкахо Солтамурадов Лепа юкъе вола эскаре дакъа. МоастагIчун низ сов боккха хиларах тIехьашкахьа бовла болабелар вай эскархой. Мел эша командираш тоъаш боацандаь, лоаццача хана йола курсаш вIашагIъехкар эскаре. Уж курсаш яьхар Солтамурадова а.

Лейтенант а волаш, 982-ча дошлой полке хилар из тIом беш. Сталинград, Великие Луки, Ржев, кхы а Iалаьмате дуккха городаш я из моастагIчох латаш хинна. Массехказза човнаш а хинна, тIема юкъера а воалаш, хIаьта дарба дича юха а эскаре водаш, Берлине

Сийлахь-йоккхача коталон 45 шу дузаш

ДИЦЛАЦ ТIЕМА НАЬКЪАШ

кхаччалца тIом бир Солтамурадова. Даймохк лорабеш баьча тIема тIа цо гойта денал а хьинар а белгалдоахаш я Даймехка тIема 1-ча степена орден, Сийлен 3-ча степена орден, дуккха медалаш. Амма, къаьстта боча я цун, 1348-ча стрелкови полка взвода командир волча хана шийна енна «За отвагу» яха медаль.

...Бирса тIом латтар Ржев яхача города юхе. Дика чIоагIвеннавар цига моастагIа. Цо яь чIоагIале тахкара массехказза яхийттача разведка аьттув балаиззар ший декхар кхоачашде, есар воалаве. Из декхар ший взвода тIадиллар дийхар лейтенанта Солтамурадова. ЩIаьхха немций цхьан подразделенена тIа а кхийтта, итт фашист есаралла воалаве карагIдаьлар Солтамурадова взводана. Боккха мах бола хоамаш дир немцаша.

Советски бIухой лаьца боахка концлагерь хиннай цига лаьна йоаццаш. МоастагIчо каравоалаваь 600 гаргга эскархо вар цига. Фашисташ хIалак а беш, бIухой кIалхарбаьхар тIагIертача вай эскара доакъоша. Из бахьанце елар Солтамурадовна «За отвагу» медаль.

ТIема гIулакхех кайоалаш хиннавале а, каст-кастта човнаш хулар Солтамурадовна. ТIеххьара, эггара халагIа яр хилар цун 1945 шера бIаьсти, тIом чакхбоалача хана. Геттара хала а волаш, Казане госпитале кхаьчар из. ТIом чакхбалалца цига хилар Солтамурадов, цул тIехьагIа цигарча тIема комиссариате болх беш а хилар.

...ХIанз Даймехка тIема 2-ча группа инвалид ва Солтамурадов Лепа. Каст-каста уха из ший тIема новкъосташца вIашагIкхета, ше тIом баьча моттигех бIаргтоха.

М. КУЗАЕВ, СССР журналистий Союза член.

Профсоюзаши культуреи

Юбилей чакхъяьлча...

«Орга» яхача халхара халкъа ансамбла юбилей Грозне, В. И. Ленина цIерагIча культура Двореце белгалдоакхаш дена ди Iалам ше а из дездеш да, аьнна; хеташ хоза денадар. Хьежаш сийрда малх бар, массанахьа а гуш зизаш дар.

15 шу хьалха вIашагIкхийттай вайнаьха хореографи езарий из самодеятельни коллектив. Из вIашагIтехар вайнаьха халхараш дезаши ше дика халхавала ховши волча Ахметов Алус.

«Орга» яхача халхара ансамбла коллектива юбилей езъеча хьоашалгIа баьхнабар республика химически мехкдаьтта химически промышленноста болхлой обкомера, Ростовера, Дагестанера хьаьший.

Безаме хилар вIашагIкхетар. Торжественни хьале хестабир ансамбла артисташ. Театральни искусство дукха езаш а шоаш кхо ца беш творчески къахьегаш а ба ансамбла артисташ З. Орцуев, М.-Э. Джамалдаев, А. Исраилов. Ансамбль хьахиннача хана деиз цунна юкъе дакъа лоацаш ба уж. 10 шу совгIа ха я цу ансамблана юкъе дакъа лоацаш вежарий КотиевгIар СаIиди Муслими вола. ВоккхагIвола СаIид «Органа» юкъе воллаше, Л. Н. Толстой цIерагIча Нохч - ГIалгIай паччахьалкхен университете дешаш вар. Советски Эскаре гIулакх де ваха Афганистане тIем тIа хилар из. Цига денале тIом барах совгIаташ делар цунна. Цигара цIавеначул тIехьагIа юха а ансамблана юкъевахар...

В. И. Ленина цIерагIча культура Двореце «Орга» ансамбла юбиляраш хестабелга бIарчча дии бийсеи йоаккхаш дIаьхделар. Хьаьшаша концерт оттадаьчул тIехьагIа юбиляраша шоаш а доккха концерт оттадир. Из кхо сахьат гаргга дIаьхделар, хьаьшашта а юбилее баьхкача кхыча наха а боккха сакъердам боалаш.

Юбилей яр 15 шера «Орга» ансамбла баьча балха итог яр санна хIама. Шоаш хьалаьца гIулакх дезача наха фу дулургда къаьгта хьахьекхар хIаьта яьча выступленеша. Хореографически искусство езаеннача наха мара карагIдаргдацар иштта концерт оттаде. Ансамбла доакъашхой докхал де хIама долаш ба. Вайнаьхеи Къулбаседа Кавказа халкъийи халхараш дика дарах Ленински комсомола лауреат яха цIи еннай «Орга» ансамбла коллективана. Из Москве хиннача студентийи кагирхойи шийтталагIча Дерригдунен фестивала дипломант я. ХIаьта Ахметов Алу НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота, «За трудовое отличие» яха медаль енна ва, из Нохч-ГIалгIай АССР Ленински комсомола лауреат а ва.

Юбилей чакхдаьнначул тIехьагIа юха а шоай гIулакх де болалу «Орга» ансамбла доакъашхой. Атта хIама дац цар шоашта тIанийцар. Бакъда уж бIукъожабеш бац, цар кулгалхо, Алу хьинар долаш саг ва, ший цIерга хьежжа. Нохчий меттала цIера алI яхилга да из. ХIаьта иштта хьинар долаш из хилар бахьан долаш коллектив а яц халонех кхераш.

Бакъда, коллектив хьинар долаш хиларах доалаш дац гIулакх. Цунна эш материальни новкъостал. Цун дай-м чIоагIа хьал долаш ба. Уж ба лакхе белгалдаьккха махиллара, химически мехкдаьтта химически промышленноста болхлой профсоюза обком, «Грознефтеоргсинтез», кхыметтел НГIАССР облсовпроф. Царех хIаране доккхал ду шоай ансамбло дсахача толамех. Вай Даьхен столице Москве, кхычахьа массаза а из ансамбль ухийт цар, хов «Орга» коталo а яьккха мара йоагIаргйоацилга.

ВорхIне доал ду бер бо санна дисад, яхаш да. Из санна дукха дай бола ансамбль а юс цхьаккха да воацаш новкъостал эшача хана, цаI шоллагIчо новкъостал дарга хьежаш Iешше.

Масала, дукха ха йоацаш хинна хIама дувцаргда аз, вешта аьлча из юбилей. Лоалахарча республикашкарей краяшкарей цу юбилее нах баьхкача профсоюза отраслеви обкомашкара, «Грознефтеоргсинтез» объединенера официальни цхьа саг ванзар. Ансамбла коллективана новкъостал данзар облсовпрофа секретара М. Пугоевасеи, МДСГ С. П. Мачильскаясеи мара.

Химически мехкдаьтта химически промышленноста болхлой профсоюза обкомеи «Грознефтеоргсинтез» объединенеи кулгалхой юбилее ца бахкар цар шоай эхь эздел хилда. Цул вогIа да ше хьахиннача «Орга» яхача ансамблана цар материальни новкъостал ца деш хилар. ХIаьта цунна эшараш дукха да. Масала, итт шу хьалха йийца пезгаши кхыдола барзкъаши тишденнад, цхьадараш дехад. Репетицеш еча хана мегаш яле а, кхычахьа дIабаха концерташ увттадеча мегаргдац тIолхаш тIайнйха хила.

Шоай ансамблана эша, хиланза даргдоаца уж барзкъаш эца низ боацаш къе я-теш уж организацеш? «Орга» ансамбль яр санна йолча кхыча коллективага я дика оркестраш. «Орге» верригa а кхоъ мара саг вац — ши музыканти цхьа фатаеттари. Царех кхы а музыканташ дIатоха мегаргбецарий?

Ансамбль дегIанoагIаш я. Цун вокальни дакъа вIаштIехьдаккха гIерташ ва Ахметов Алу. Цунна кулгал дергдолаш цхьа саг штата юкъевоалаве веза. Из дIадоладаь дукха ха я. Бакъда, хIама хулаш дац.

ХIанз «Орга» ансамблатаро хиннай мах а боахаш концерташ увттаде, цхьабола пайда бе а ший материальни хьал тоаде а. Из гIулакх ансамблана шийна дулургдолаш дац транспорт ца хилча. ХIаьта «Орга» артисташ концерташ оттаде дIабига автобус яц-теш В. И. Ленина цIерагIйолча культура Двореце, отраслеви обкома, «Грознефтеоргсинтез» объединенe?

...Уж уйлаш дагаух ансамбла юбилей чакхдаьнначул тIехьагIа.

А. САДУЛАЕВ.

СУРТА ТIА: 1. «Орга» ансамбль репетици еш я. Цун юкъера вар — Ахметов Алу. 2. Ансамбль Вороненже яхача хана.

Редактора зам. М. М. ХАМХОЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

29 МАРТ

ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.35 — Мультфильм.
8.45 — Футбол. ДоттагIлен вIашагIкхетар. Сборни СССР — сборни Голланди.
9.35 — В. А. Моцарт. «Маленькая ночная серенада».
9.55 — Берий сахьат (английски метта урокаца).
10.55 — Коллаж.
17.30 — Iилма вестник.
18.15 — Здравствуй, музыка.
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — ...16 шу даланзеи бокхагIеи».
19.40 — «Квадратура круга» яха передача дIахьош вар — В. Познер.
21.00 — Ха. ТСН.
21.30 — Актуальни интервью.
21.40 — Эфире музыка я.
23.40 — Уйлаши хиннараши.
00.10 — ТСН.

II ПРОГРАММА

10.15 — «Два капитана» яха художественни фильм. 4-гIа сери.
11.25 — Испански мотт. Iомабу 2-гIа шу.
11.55 — Ритмически гимнастика.
12.25 — «Оаха тхоашца цискдахь» яха художественни фильм.
13.35 — А. Эшпай. № 6 йола симфони. («Литургически»).
14.10 — «Варькина земля» яхача телефильма юхагойтара сеанс. 4-гIа сери.
16.30 — Документальни фильм.
16.50 — «Последний рейс «Альбатроса» яха художественни фильм. 4-гIа сери.
17.55 — № 2 йолча СТПУ хьех шо.
18.00 — Хьайбаш Iангара мишта доах? (гIалгIай меттала).
18.30 — Фильм.
18.40 — ХIора кехатана — тидам (нохчий меттала).
19.25 — Документальни фильм.
19.35 — Информационно-публицистически программа.
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — Информационни программа.
21.00 «Рыцарский этюд» яха документальни фильм.
21.10 — ДIалокх И. Сатиевс (бали).
21.30 — Киноабонемент. «Левша» яха художественни фильм. (Духхьашха).

30 МАРТ

ПIАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — Мультфильм.
8.50 — «...16 шу даланзеи бокхагIеи».
9.30 — Никъ берий клуб.
15.45 — «...16 шу даланзеи бокхагIеи» яхача программа тIатеха «50х50» яха музыка.
18.25 — Коллаж.
18.30 — Ха. ТСН.
19.00 — Ленин вешаш. Революционни наькъо хержар. Россе революци яра яхача В. И. Ленина балхах лаьца.
19.20 — Мультфильм.
19.30 — Кинопанорама.
21.00 — Ха. ТСН.
21.30 — Актуальни интервью.
21.40 — Из хиннад... хиннад...
22.05 — Взгляд.
23.50 — Ден лув кхера.

II ПРОГРАММА

10.35 — «Два капитана» яха художественни фильм. 5-гIа сери.
16.50 — «НИЗ по Волге-реке». «Средь шумного бала» яха телефильмаш.
17.30 — Оаш тхога яздаьдар.
18.00 — Информационно-публицистически программа.
18.35 — С. Дикаеви 50 шо кхачарна. Композиторан произведений концерт (нохчий меттала).
19.20 — «Грани». (Дуне халкъашта юкъерча театра ден дIаязъяь передача).
20.00 — Бийса даькъала хийла шун, бераш!
20.15 — Информационни программа.
21.00 — Концерт.
21.15 — Спорт массарна а.
21.30 — Хоккей. Дунен чемпионат. Нью джерси девилз — Вашингтон кэпиталз.

РАДИО

29 МАРТ, ЕРА

7.30 — Корта бола къамаьл.
7.40 — Хоамаш.
7.55 — 8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 9.00 — Халкъа кхоллам. Музыкальни программа (гIалгIай меттала).
11.15 — «Даьхен тешаме къонгаш» (нохчий меттала).
11.30 — БIаьсти ялаташ дIадувш латт Репортаж (гIалгIай меттала).
11.45 — 12.00 — Кооператив хьаяр (гIалгIай меттала).
15.30 — 16.00 — «Синтар» керда марна. Заводской кооперативах дола дувцар.
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.16 — Музыка (нохчий меттала).
17.30 — «Ден темах».
17.45 — Партком гласностеи демократеи хьалашка.
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттал.).
18.30 — 18.40 — Реклама.

30 МАРТ, ПIАЬРАСКА

7.30 — «Юрта Iуйренаш».
7.45 — Хоамаш.
7.55 — 8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — «Куни денал» И. Дахкильгова дувцар (гIалгIай меттала).
8.50 — 9.00 — Музыка.
11.15 — 12.00 — Халкъа музыка (нохчий меттала).
15.30 — Доалахье: никъ дIаболабалар (гIалгIай меттала).
15.45 — 16.00 — Музыка.
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.16 — КПСС XXVIII-ча съезда накъа долхаш. КПСС платформа проект ювц.
17.31 — «ЦIе сийгаш» (гIалгIай меттала).
17.46 — Концерт.
18.00 — Керда хоамаш.
18.10 — Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.20 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.30 — 19.00 — З. Тулаевас дIалокх (нохчий меттала).

31 МАРТ, ШОАТТА

7.30 — «Юртара вахар» (нохчий меттала).
7.45 — Хоамаш.
7.55 — 8.00 — Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 8.45 — Правовой паччахьалкхенга. Юристий комментареш.
10.15 — Художники хаи. НГIАССР искусства заслуженни деятелацара М. Горьке цIерагIча с удера режиссерацара С. Мамиловцара интервью (гIалгIай меттала).
10.35 — Реклама.
10.40 — СалаIара миноташ (гIалгIай меттала).
11.00 — «Школьни глобус».
11.30 — 12.00 — «Кооператив: хьаькъали закони».
15.15 — 16.00 — Классически музыкай концерт.
18.00 — 19.00 — Музыкальни почта (гIалгIай меттала).

Хоттам

Тахан республике гIоллеи Грознеи хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, малхбоалехьара секунде 2—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 15—20, Грозне 18—20 градус йIовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоана морхаш а йолаш, лаьгIо йоачан а йолаш, цхьайолча моттигашка дохк а доаллаш, тайп-тайпарча оагIонашкахьара секунде 3—7 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана —4 +5 градус йолаш хилеи тарлу.

Метеостанци.

ТХА АДРЕС: 364907. г. Грозный, Маяковске ул. 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместитела — 22-85-07; бехктокхама секретара — 22-84-68; отделий: партийни вахара — 22-53-12, промышленностеи транспортеи — 22-75-81, 22-65-01; юрта боахама — 22-47-84, 22-90-66; культура — 22-64-75, 22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро — 22-89-51; корректорски — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: партийной жизни — 22-53-12, 22-54-04; промышленности и транспорта — 22-75-81; 22-65-01; сельского хозяйства — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

СФ03033. «Грозненски рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 1182.